

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Arvid Riemer

Edition i inlösenförfaranden

- Särskilt om minoritetens möjligheter att erhålla ett skäligt pris för sina aktier

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Lotta Maunsbach

Termin för examen: period 1 HT21

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Metod, material och forskningsläge	10
1.4 Avgränsningar	13
1.5 Disposition	14
2 TVISTLÖSNINGSFORMEN SKILJEFÖRFARANDE	16
2.1 Inledning	16
2.2 Skiljeförbandets grunder	17
2.3 Legalt skiljeförband	21
2.4 Avslutande kommentar	22
3 FÖRFANDET INLÖSEN AV MINORITETSAKTIER	24
3.1 Inledning	24
3.2 Inlösen av minoritetsaktier	24
3.2.1 Grundläggande förutsättningar och utgångspunkter	24
3.2.2 Fastställande av lösenbelopp	29
3.2.3 Skiljeförbandet i inlösentvist	30
3.2.4 Kostnadsansvar för inlösentvist	32
3.2.5 Slutliga beslut och skiljedom i inlösentvister	35
3.3 Management buy-out	36
3.4 Avslutande kommentar	38
4 EDITION	39
4.1 Inledning	39

4.2	Allmänna utgångspunkter	39
4.3	Edition i skiljeförfaranden	41
4.3.1	Allmänna förutsättningar	41
4.3.2	Klander hänförlig till edition	44
4.4	Processuell edition	45
4.4.1	Förutsättningar för edition	45
4.4.2	Domstols och parts medverkan	47
4.4.3	Fishing expeditions	49
4.4.4	Edition av företagshemligheter	50
4.4.5	Kort om den amerikanska synen på edition	55
4.5	Vad är bevis - särskilt om edition av expertutlåtanden	56
4.5.1	Inledning	56
4.5.2	Allmänt om edition av expertutlåtanden	56
4.5.3	Edition av expertutlåtanden i skiljeförfaranden	59
4.5.4	Edition av expertutlåtanden, några reflexioner	61
4.6	Avslutande kommentar	62
5	PROBLEMATISERING	63
5.1	Inledning	63
5.2	Problemsituation 1	64
5.2.1	Allmänna utgångspunkter	64
5.2.2	Diskussion	65
5.3	Problemsituation 2	69
5.3.1	Allmänna utgångspunkter	69
5.3.2	Diskussion	69
5.4	Avslutande kommentar	72
6	AVSLUTNING	73
6.1	Reflektion	73
6.2	Sammanfattande slutsatser	78
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	80
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	86

Summary

Disputes due to the compulsory purchase of minority shares must, according to the Swedish Companies Act, be resolved through arbitration, a so-called legal arbitration. Compulsory purchase is common and several problems are likely to arise for the minority owners during the purchase procedure.

The thesis aims to investigate some of the procedure's existing problems, such as the minority owners' ability to obtain a reasonable price for the shares with the help of discovery. Both the legal dogmatic method and the legal analytical method are applied for the purpose of both investigating and analysing the legal situation. As the legal situation is further investigated and analysed, the same will be applied to two hypothetical problem situations, which is why the essay adopts a problem-oriented approach.

In connection with a purchase procedure, a fairness opinion is submitted, a valuation statement from a financial advisor that indicates a reasonable price for the shares in the company. The valuation statement is of great importance for the minority to take part in to be able to exercise their right to receive a reasonable price for the shares. A fairness opinion is to be regarded as an expert opinion, which is why special discovery rules are applied. The idea is that the discovery rules in the Code of Judicial Procedure will help the minority to assimilate this information. When the discovery rules together with other circumstances and current regulations are applied to the problem situations, it appears that the minority in purchase proceedings cannot efficiently and adequately exercise their right to receive a reasonable price for their shares.

It is difficult for the minority to obtain relevant information through the discovery due to the minority's limited transparency in the company's business relationships. The majority owner can, among other things, ensure that business decisions with a positive impact on the value of the shares are postponed to the future, which significantly affects the minority's opportunities to obtain a reasonable price for their shares.

All in all, this means that the minority ends up at a disadvantage to the majority owner's information advantage and it becomes difficult for the minority to argue that the valuation statement is to be regarded as evidence and that it is therefore covered by the discovery rules in the Code of Judicial Procedure. With the help of discovery, the minority cannot efficiently and adequately exercise its right to receive a reasonable price for the shares. The minority also encounters other types of problems that significantly impede their ability to obtain a reasonable price for the shares. It would be possible to introduce specially adapted discovery rules for compulsory purchase to even out the information asymmetry and address many of the issues involved. The thesis encourages a discussion to find a solution to the problems concerned and for strengthened minority protection in compulsory purchase procedures.

Sammanfattning

Tvister med anledning av tvångsinlösen av minoritetsaktier ska enligt aktiebolagslagen lösas genom skiljeförfarande, ett så kallat legalt skiljeförfarande. Tvångsinlösen är vanligt förekommande och ett flertal problem riskerar att uppstå för minoritetsägarna under inlösenförfarandets gång.

Uppsatsen syftar till att utreda några av förfarandets förekommande problem, exempelvis minoritetsägarnas möjlighet att erhålla ett skäligt pris för aktierna med hjälp av edition. Såväl den rättsdogmatiska metoden som den rättsanalytiska metoden tillämpas i syfte att både utreda och analysera rättsläget. Vartefter rättsläget närmare undersökts och analyserats kommer detsamma att appliceras på två hypotetiska problemsituationer, varför uppsatsen antar en probleminriktad ansats.

I samband med ett inlösenförfarande lämnas en fairness opinion, ett värderingsutlåtande från en finansiell rådgivare som indikerar ett skäligt pris för aktierna i bolaget. Värderingsutlåtandet är av stor vikt för minoriteten att ta del av för att kunna tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för aktierna. Fairness opinionen är att betrakta som ett expertutlåtande, varför särskilda editionsregler tillämpas. Tanken är att editionsreglerna i rättegångsbalken ska hjälpa minoriteten att tillgodogöra sig denna information. När editionsreglerna tillsammans med andra omständigheter och aktuella regleringar appliceras på problemsituationerna framgår det att minoriteten i inlösenförfaranden inte på ett effektivt och adekvat sätt kan tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för aktierna.

Det är svårt för minoriteten att genom edition tillgodogöra sig relevant information på grund av minoritetens begränsade insyn i bolagets affärsförhållanden. Majoritetsägaren kan bland annat se till att affärsbeslut med positiv inverkan på aktiernas värde skjuts på framtiden, vilket väsentligen påverkar minoritetens möjligheter att erhålla ett skäligt pris för sina aktier.

Sammantaget innebär detta att minoriteten hamnar i ett underläge i förhållande till majoritetsägarens informationsövertag och det blir bland annat svårt för minoriteten att argumentera för att värderingsutlåtandet är att anse som ett bevis och att det därav omfattas av editionsreglerna i rättegångsbalken. Minoriteten kan inte med hjälp av edition på ett effektivt och adekvat sätt tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för aktierna. Minoriteten stöter också på andra typer av problem som väsentligen försvårar deras möjligheter att erhålla ett skäligt pris för aktierna. Det skulle vara möjligt att införa särskilt anpassade editionsregler för inlösenförfaranden i syfte att jämna ut informationsasymmetrin och komma till rätta med många av de berörda problemen. Uppsatsen uppmuntrar en diskussion för att finna en lösning på berörda problem och för ett förstärkt minoritetsskydd i inlösenförfaranden.

Förord

Fyra och ett halvt års studier har nu nått sitt slut, jag trodde aldrig att min studietid skulle gå så snabbt och jag kommer för alltid att se tillbaka på den som en av de bästa tidsperioderna i mitt liv.

Jag vill tacka alla som funnits i min närhet under lundatiden och som funnits vid min sida i såväl med- som motgångar, ett särskilt tack till alla vänner, gänget i receptionen, min familj och Lovisa, ingen nämnd ingen glömd. Utan er vid min sida hade inte detta varit möjligt.

Ett stort tack vill jag också rikta till min handledare Lotta Maunsbach, tack för ditt stöd och dina träffsäkra råd under uppsatsskrivandet. Tack för din alltid positiva inställning under såväl uppsatsskrivande som fördjupningskurser.

Nu vet jag inte längre vad jag ska skriva, orden är slut. Jag är äntligen klar.

Stockholm i januari 2022

Arvid Riemer

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
Bolaget	Det bolag som är föremål för tvångsinlösenförfarande
Ds.	Departementsserien
EKMR	Europakonventionen om de mänskliga fri och rättigheterna
Fairness Opinion	Värderingsutlåtande från finansiell rådgivare om vad som är ett skäligt pris för aktierna
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk Tidskrift
LFH	Lag (2018:558) om företagshemligheter
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
Majoritetsägare	Aktieägare med minst 90 % ägande i bolaget
MBO	Management buy-out
Minoritetsägare	Aktieägare med mindre än 10 % ägande i bolaget
Nasdaq Stockholms takeover-regler	Takeover-regler för Nasdaq Stockholm och Nordic Growth Market NGM
New York-konventionen	New York-konventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar

NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NJA II	Nytt Juridiskt Arkiv – andra avdelningen
OSL	Offentlighet- och sekretesslag (2009:400)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
UB	Utsökningsbalk (1981:774)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det är en grundläggande rättighet för var person som bor i Sverige att få sin sak prövad inför en oavhängig och opartisk domstol, det framgår av 2 kap. 11 § 2 st. regeringsform (RF).¹ Endast då parterna gemensamt avstår från domstolsprövning ska annan tvistlösningsform komma i fråga. Parterna är således fria att avtala om skiljeförfarande som tvistlösningsform, det vill säga parterna väljer själva att tvisten ska slitas inför skiljenämnd, se 10 kap. 17a § rättegångsbalk (RB) och 4 § 1 st. lag om skiljeförfarande (SFS 1999:116) (LSF).² I de fall som det är fråga om ett tvångsinlösenförfarande³ föreskrivs skiljeförfarande som tvistlösningsform i lagtexten, ett legalt skiljeförfarande. Parterna har genom det legala skiljeförfarandet tvingats från det strikt reglerade och kontrollerade domstolsförfarandet till det fria och alltmer partstyrda skiljeförfarandet.⁴

Skiljeförfarandets betydelse som tvistlösningsform har under de senaste årtiondena ständigt ökat, främst för den privata sektorn samt också för näringslivet i stort.⁵ Valet av skiljeförfarande motiveras alltjämt av lägre kostnader jämfört med en eventuellt långdragen domstolsprocess i flera instanser och innebär således tidsvinster genom ett snabbare avgörande samt motiveras slutligen också av den omfattande partsautonomin. Det vill säga att parterna har stor möjlighet att påverka hur de vill få sin sak prövad.⁶

Det legala skiljeförfarandet avseende tvångsinlösen av minoritetsaktier som regleras genom 22 kap. 5 § aktiebolagslag (SFS 2005:551) (ABL) är emellertid inte likt ett ordinärt skiljeförfarande i den meningen att parterna i

¹ Denna grundläggande fri och rättighet framgår av flertalet konventioner, exempelvis EKMR genom art. 6.

² Se prop. 1998/99:35, s. 67.

³ Förfarandet kommer i den fortsatta uppsatsen att betecknas såsom "tvångsinlösenförfarande" eller "inlösenförfarande", begreppen används synonymt med varandra.

⁴ Se bland annat prop. 2017/18:257, s. 17; Prop. 1998/99:35, s. 89 ff.; SOU 1995:65, s. 58 f.

⁵ Se prop. 2017/18:257, s. 21; SOU 2015:37, s. 206.

⁶ Se prop. 2017/18:257, s. 17; Prop. 1998/99:35, s. 89 f.; SOU 1995:65, s. 58.

det legala skiljeförfarandet inte själva står inför valet av tvistlösningsforum.⁷ När parterna inte längre genom sin partsautonomi har möjlighet att välja vilken tvistlösningsform som de avser lösa sin tvist genom kan det förväntas att det ställs extra höga krav på rättssäkerhet och effektiva hjälpmedel för att tillvarata sin rätt. Edition är ett sådant hjälpmedel som behövs för att parter i en tvist, på ett adekvat och effektivt sätt, ska kunna tillvarata sina rättigheter och erhålla ett skäligt pris för aktierna.⁸ I ett tvångsinlösenförfarande har inte sällan majoritetsägaren ett informationsövertag gentemot minoritetsägarna, varför det krävs effektiva editionsmöjligheter.⁹

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att utreda om minoritetsaktieägare på ett adekvat och effektivt sätt kan tillvarata sina rättigheter vid inlösenförfaranden för att fastställa och erhålla det som är ett skäligt pris för aktierna. Särskilt fokus kommer riktas mot minoritetsägarnas tillgång till information och möjligheter att begära edition på sådana handlingar som är av betydelse för att fastställa och erhålla det som är ett skäligt pris för aktierna. Utredningen sker mot bakgrund av de aktuella aktiebolags- och processrättsliga lagreglerna samt de grundläggande principer som därtill aktualiseras.

Syftet kan konkretiseras till ett antal frågeställningar. För att uppfylla uppsatsens syfte kommer följande frågeställningar att besvaras:

1. Vilka problem kan minoritetsägare komma att ställas inför då en editionsbegäran framställs i ett inlösenförfarande?

⁷ Se här bland annat 10 kap. 17 § 2 st. RB som stadgar att ett inlösenförfarande utgör ett indispositivt rättegångshinder, se vidare i nedan avsnitt 2.2 och not. 26 däri.

⁸ Lösenbeloppet för aktierna fastställs enligt regler i 22 kap. ABL, till detta återkommer jag i avsnitt 3.2.2 nedan.

⁹ Jämför här det kortfattade ställningstagandet av Rodhe och Skog i; Rodhe och Skog, s. 256. Till frågan om rättssäkerhet och editionsmöjligheter får jag anledning att återkomma till i kommande kapitel.

2. Kan minoritetsägarna med hjälp av edition på ett adekvat och effektivt sätt tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för aktierna i ett inlösenförfarande?
3. Finns det något som i övrigt påverkar minoritetsägarnas möjligheter att tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för aktierna i ett inlösenförfarande?

1.3 Metod, material och forskningsläge

Varje juridisk framställning är unik i sig och det finns mer än ett tillvägagångssätt avseende metod och materialval när en sådan ska författas. För att kunna fastställa vilken metod som använts för att göra uppsatsen möjlig torde det därför krävas att det inledningsvis redogörs för arbetsgången samt hur uppsatsen tagits fram och möjliggjorts. Så bör ske innan metoden för arbetet introduceras och fastställs. En sådan arbetsordning torde följa av naturliga skäl, metoden är sällan det första en skribent tänker på eller bestämmer sig för då denne tar sig an en skrivuppgift. Avsnittet ”Metod och material” är i de flesta fall snarare det avsnitt i en framställning som skribenten tar sig an sist, när skribenten har tid och möjlighet att reflektera över arbetets gång och metoden för detsamma. Det är också i de flesta fall i slutet av arbetet som skribenten på allvar kan redogöra för och reflektera över sina materialval.¹⁰ Mot bakgrund av detta kommer arbetsgången föregå metoden i sin presentation, i direkt strid mot vad som anses vara den gängse uppfattningen vid författande av juridiska framställningar.

I den del av uppsatsen som tar sikte på att beskriva rättsläget, snarare än att analysera det, har det som inom den juridiska akademien anses vara de allmänt accepterade rättskällorna studerats. Det vill säga lagstiftning, lagförarbeten, praxis och doktrin. Uppsatsen syftar inte till att fastställa

¹⁰ Resonemanget är huvudsakligen präglad av det som framgår av; Westberg, *Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet*, s. 421.

gällande rätt för att sedan analysera resultatet.¹¹ Uppsatsen fokuserar snarare på att beskriva, tydliggöra och analysera rättsläget, för att möjliggöra en diskussion kring de eventuella problem och svårigheter som aktuellt rättsläge medför. I någon mån måste denna ansats anses vara av rättsdogmatisk natur, särskilt mot bakgrund av att svaren på de frågor som ställts har sökts i de allmänt accepterade rättskällorna.¹² Rättsdogmatismen är svårdefinierad men mot bakgrund av den gängse uppfattningen av den rättsdogmatiska metodens syfte, det vill säga, att fastställa gällande rätt. Uppsatsen är mot bakgrund av det inte dogmatisk i någon vidare omfattning, annat än i dess mest deskriptiva delar.¹³ Rättsdogmatiken framställs inte sällan såsom otillräcklig på så vis att den är begränsande i den mån att metoden inte ensamt kan tillhandahålla slutsatser som innebär korrekta förklaringar av diverse rättsliga företeelser.¹⁴

Uppsatsens angreppssätt och särskilt dess analytiska delar beskrivs kanske än bättre som problem- och intresseorienterat. Ansatsen markeras av att författaren i huvudsak åtar sig en annan uppgift än att uttolka en gällande lag eller lagbestämmelser som reglerar en företeelse. Av ansatsen följer det att det inte är den ”rätta” juridiken utan den ”faktiska” juridiken som är av intresse för utredningen, oberoende av om den faktiska juridiken är bra eller dålig, eller rätt eller fel. Med den faktiska juridiken avses konsekvenserna för minoritetsägarna i enlighet med frågeställningarna.¹⁵

De analytiska delarna av uppsatsen som tillåter ett fritt tänkande och ställningstaganden av författaren är emellertid i uppsatsen fria från det som rättsdogmatismen anser vara att fastställa gällande rätt. Analysen är ämnad att vara fri och syftet med uppsatsen, som ovan nämnts, är snarare att

¹¹ Vad som anses vara gällande rätt är vida omdebatterat och begreppet ”gällande rätt” har beskrivits som problematisk, se här; Sandgren, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, s. 650.

¹² Se Kleineman, s. 21.

¹³ Se Sandgren, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, s. 649; jfr. Kleineman, s. 21. De mer deskriptiva delarna i uppsatsen består främst av *kapitel 2–4*, som närmare kommer att beröras i avsnitt 1.5 nedan.

¹⁴ Se Samuelsson, s. 552, och se även; Sandgren, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, s. 656 som närmast föreslår en total utfasning av begreppet ”rättsdogmatik” i det juridiska språkbruket, Sandgren menar snarare att det är såväl mer realistiskt som klargörande att beskriva den dominerande rättsvetenskapen såsom ”analytisk”.

¹⁵ Se Westberg, *Avhandlings skrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet*, s. 436 ff.

analysera rätten utan förutsättningar om att det är det ”rätta” eller ”bästa” svaret som ska identifieras.¹⁶ Sammantaget kan det därför konstateras att uppsatsen i dess deskriptiva delar kan anses vara av dogmatisk natur. Dess huvudsakliga syfte är emellertid att i den utsträckning som så är möjligt att analysera rätten baserat på en problem- och intresseorienterad ansats, men alltså underbyggt av den rättsanalytiska metoden.

Uppsatsen berör aktiebolagsrättsliga frågor samt i huvudsak även processrättsliga frågor. Aktiebolagslagen utgör den huvudsakliga grunden för uppsatsen, givet att tvångsinlösenförfarandet regleras därigenom. Av den anledningen och mot bakgrund av uppsatsens syfte och frågeställningar föranleder utredningen vissa ekonomiska överväganden, särskilt då uppsatsen tar sikte på om minoriteten kan tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för sina aktier. En rättsekonomisk analys blir därför nödvändig i någon mån. Överväganden av rättsekonomisk karaktär blir således en del av analysen, snarare än att analysen isoleras till enbart juridiska överväganden.¹⁷

För uppsatsen och undersökningsarbetet har vad som ofta betecknas som de allmänt accepterade rättskällorna beaktats. Det inkluderar bland annat praxis, litteratur och lagförarbeten. Stor vikt har lagts vid att studera praxis avseende såväl editionsfrågor som andra process- och aktiebolagsrättsliga frågor hänförliga till uppsatsens syfte och ändamål. Hovrättsavgöranden har i viss mån beaktats och när så skett har det gjorts med iakttagande av försiktighet, då med avseende på vilket värde som avgörandena tillmäts.

Materialvalen påverkas av forskningsläget och uppsatsen berör ett område som endast har varit föremål för forskning och utredning i sparsam utsträckning. Gustaf Sjöberg har skrivit sin avhandling vid Stockholms universitet som utförligt beaktar frågor som relaterar till tvångsinlösenförfarandet. Sjöbergs avhandling fokuserar på aktiebolagsrättsliga frågeställningar, med visst fokus på minoritetsskyddet och utelämnar därmed frågor om edition. Mot bakgrund av forskningsläget

¹⁶ Se Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 50 f.

¹⁷ Se Samuelsson, s. 551 f.

avseende editionsfrågor i samband med inlösenförfaranden finns det ett nyhetsvärde i uppsatsen. Det har mot bakgrund av det samt efter studier i de allmänt accepterade rättskällorna i övrigt inte kommit till min kännedom att tvångsinlösenförfarandet där frågor om edition i kombination med minoritetsskydd har varit föremål för någon mera omfattande utredning.

På aktiebolagsrättens område har tvångsinlösenförfarandet behandlats i doktrinen genom ett flertal välkända personer såsom Daniel Stattin, Carl Svernlöv, Knut Rodhe m.fl. I de flesta fall har förfarandet behandlats på ett kortfattat vis och med särskilt fokus på de aktiebolagsrättsliga spörsmål som uppkommer i samband med detta, varför särskilda svårigheter uppstått i samband med min efterforskning. Avseende edition finns det emellertid mycket processrättsligt material att beakta och därför har svårigheten i dessa delar snarare varit att avgränsa sig till det som är av störst relevans för uppsatsen. Bland flera har Peter Westberg bidragit till den juridiska doktrinen med diverse framställningar, också Lars Heuman och Stefan Lindskog har ett betydande inflytande på rättsutvecklingen, särskilt på området för skiljeförfaranden, varför deras verk av olika slag ges ett betydande utrymme i denna uppsats.

1.4 Avgränsningar

Det huvudsakliga syfte med uppsatsen är inte att gå igenom och på ett utförligt sätt redogöra för samtliga principer och regleringar som omfattar skiljeförfarandet. Det innebär emellertid inte att en kort genomgång av skiljeförfarandet såsom tvistlösningsform kommer att utelämnas. Snarare innebär det att uppsatsen avgränsar sig till att endast kort och i sammanfattande termer redogöra för de mest väsentliga principerna och reglerna för skiljeförfaranden, syftet med denna avgränsning är att kunna belysa behandlade problem och möjliggöra förståelse i en skiljemannarättslig kontext.

Regleringen i 22 kap. ABL för tvångsinlösen av minoritetsaktier erbjuder många utrednings- och fördjupningsmöjligheter. Det är av stor vikt för den sammanvägda förståelsen att de viktigaste momenten avseende tvångsinlösen berörs, inte minst på ett övergripande plan. Det saknas emellertid utrymme för djupdykning inom aktiebolagsrättsliga frågor som inte är av direkt relevans för uppsatsens syfte och frågeställningar. Uppsatsen hade likväl kunnat inrikta sig mot att endast beröra de aktiebolagsrättsliga spörsmål som uppstår i samband med inlösenförfaranden. Avgränsningen blir därmed bestämd till att endast beröra det som är av relevans för den processrättsliga inriktning som uppsatsen antar, med det sagt innebär inte det att aktiebolagsrättsliga frågor utelämnas.

Vidare kommer uppsatsen fokusera på att angripa editionsförfarandet och applicera detsamma på inlösenförfarandet, varför edition kommer att utgöra en viktig del av uppsatsen. Samtliga förhållanden om edition som är av relevans för uppsatsen kommer därför att beröras och då på ett djupare plan än de aktiebolagsrättsliga frågor som nämnts ovan stycke. Bevisrelaterade frågor kommer endast att kortfattat beröras i den mån så krävs för att besvara de frågeställningar som hänför sig till edition i inlösentvister.

1.5 Disposition

Uppsatsen börjar inledningsvis i *kapitel 2* med att jag kortfattat berör de mest centrala bestämmelserna och principerna som styr skiljeförfarandet. Därefter kommer jag i *kapitel 3* att gå igenom inlösenförfarandet såsom det regleras enligt ABL:s regler. I *kapitel 4* kommer jag därefter att, baserat på vad som framgått i *kapitel 3*, behandla editionsförfarandet samt sådana editionsfrågor som kan bli aktuella i ett inlösenförfarande. *Kapitel 2–4* kan i uppsatsen ses som de mer deskriptiva delarna som ska bygga upp den grundläggande förståelsen för ämnet som möjliggör en vidare problematisering. Analysen av problemen som identifierats i de deskriptiva delarna inleds med *kapitel 5* där två problemsituationer presenteras. Det som framkommit i de deskriptiva

delarna kommer att appliceras på problemsituationerna för att avslutas med en diskussion. Uppsatsen avslutas sedan med en reflektion och diskussion i *kapitel 6*. Kapitlet innefattar en diskussion av de identifierade problemen, förslag ges till övergripande förändringar i aktuell reglering och avslutningsvis summeras arbetet med ett par sammanfattande slutsatser och kommentarer.

2 Tvistlösningsformen

skiljeförfarande

2.1 Inledning

Skiljeförfarande som tvistlösningsmetod är av gamla anor och har existerat och använts som tvistlösningsmetod i Sverige i cirka 700 år. Rättsutvecklingen på skiljeförfarandets område har resulterat i den nu gällande lagen om skiljeförfarande som infördes i svensk lagstiftning år 1999 och som då ersatte lagen (1929:145) om skiljemän. LSF har därefter genomgått förändringar, senast genom uppdatering år 2018 med en moderniserad lagstiftning för att skiljeförfarandet i Sverige ska vara modernt, effektivt, lättillgängligt och attraktivt för såväl svenska som internationella parter.¹⁸

Skiljeförfarandet och dess grundläggande utgångspunkt är partsviljan och den avtalsfrihet som står parterna till buds, det vill säga partsautonomin. Genom partsautonomin kan parterna avtala om skiljeförfarande såsom ett alternativt sätt för tvistlösning i förhållande till det ordinära, traditionella och allt mer reglerade domstolsförfarandet.¹⁹

Den generella samhällsutvecklingen, snabbare kommunikationer och internationalisering gör att parter ställer allt högre krav på att tvister handläggs så snabbt som möjligt, men också att tvister handläggs utanför offentligheten, varför skiljeförfarandet blivit särskilt populärt inom näringslivet.²⁰

¹⁸ Se prop. 2017/18:257, s. 17; SOU 2015:37, s. 61; Lindskog (Version 3 2020), avsnittsinledning till 1–6 § § LSF, avsnitt 2.2.4 och 2.2.5.

¹⁹ Se prop. 2017/18:257, s. 17; Prop. 1998/99:35, s. 89 ff.; SOU 1995:65, s. 58 f.; Lindell, s.715 f.

²⁰ Se prop. 1998/99:35, s. 35; SOU 1994:81, s. 60; SOU 1995:65, s. 58.

Sverige har en lång tradition som säte för såväl nationella som internationella skiljetvister. På marknaden för internationella skiljeförfaranden har Sverige över tid etablerat en stark ställning som ett konkurrenskraftigt och attraktivt skiljesäte. Sveriges attraktivitet på skiljedomsmarknaden ligger i att Sverige har en tradition av att vara neutralt, varför särskilt många tvister från Östeuropa prövas i Sverige. Skiljeförfarandet har över tid utvecklats till att bli en attraktiv och betydelsefull exportprodukt, varför den svenska lagstiftningen på området genomgått förändringar och uppdaterats för att möta den internationella konkurrensen och fortsatt stärka Sveriges position som tvistlösningsforum.²¹

Jag utgår härifrån från att du som läsare har en grundläggande förståelse för olika former av tvistlösningsmetoder samt en grundläggande förståelse för vad ett skiljeförfarande innebär. Nedan kommer principiella utgångspunkter avseende skiljeförfarandet att beröras för att möjliggöra för dig som läsare att på ett djupare plan kunna tillgodogöra dig informationen som framförs i uppsatsens därefter kommande kapitel. För vidare läsning hänvisas du till i varje avsnitt angivna källor.

2.2 Skiljeförfarandets grunder

Förutsättningarna för att påkalla ett giltigt skiljeförfarande framgår av 1 § 1 st. LSF. Därin anges det att parterna genom avtal endast kan hänskjuta tvister för avgörande inför skiljenämnd i dispositiva tvistemål. Avtalet ska avse tvister hänförliga till ett i avtalet angivet rättsförhållande och tvisten ska avse förekomsten av viss omständighet. Det är skiljeavtalet som sätter gränserna för vilka frågor som kan överlämnas till skiljedomare för avgörande, se 1 § 1 st. LSF.²² Skiljenämnden prövar vidare sin egen behörighet enligt den lagfästa

²¹ Se prop. 2017/18:257, s. 21; SOU 2015:37, s. 206; Lindell, s. 716.

²² Se SOU 1994:81, s. 77; Maunsbach, s. 105.

principen om behörighetskompetens i 2 § 1 st. LSF, skiljenämndens behörighet grundar sig på ett skiljeavtal.²³

Skiljeavtal kan träffas mellan parter som önskar att avgöra en redan pågående tvist eller en tvist som eventuellt kan komma att uppstå i framtiden. För skiljeavtalet uppställs inga särskilda formkrav. Trots avsaknad av hårt reglerade formkrav krävs det att det framstår som otvetydigt att det är tvistlösningsformen skiljeförfarande som parterna avser. Detta är viktigt i och med att ett giltigt skiljeavtal medför att parterna dels avsäger sig rätten att slita tvisten inför domstol, dels avstår alla möjligheter att överklaga skiljedomen på materiell grund.²⁴

För konventionella skiljeförfaranden, det vill säga då ett skiljeavtal ligger till grund för prövningen, utgör skiljeavtalet ett dispositivt rättegångshinder enligt 10 kap. 17a § RB. Ett dispositivt rättegångshinder innebär att bestämmelserna om hinder mot rättegång endast ska beaktas efter invändning från part, sådan invändning ska framställas inom den i 34 kap. 2 § RB stadgade tidsfristen. Fråga som enligt ett giltigt skiljeavtal ska prövas av skiljenämnd får inte prövas av en domstol mot parts bestridande, se 4 § LSF.²⁵ I de fall då det regleras genom tvingande lag att tvist ska prövas av en skiljenämnd, det vill säga vid legala skiljeförfaranden, utgör lagregleringen ett indispositivt rättegångshinder som domstolen ska beakta utan att part invänder därom. Att lagreglerade skiljeförfaranden utgör indispositiva rättegångshinder framgår av 10 kap. 17 § 2 st. RB.²⁶

Ett skiljeavtal kommer till uttryck genom en skiljeklausul som tillförs ett huvudavtal. Skiljeavtalet ska ses som ett självständigt avtal i förhållande till huvudavtalet i enlighet med separationsprincipen, det följer av 3 § LSF.²⁷

²³ Se prop. 1998/99:35, s. 74, principen om behörighetskompetens kallas även för Kompetenz-Kompetenz.

²⁴ Se Heuman, *Skiljemannarätt*, s. 46.

²⁵ Se prop. 1998/99:35, s. 246; SOU 1994:81, s. 98; Kvant och Olsson, s. 60 f.

²⁶ Se prop. 1998/99:35, s. 67; SOU 1994:81, s. 98 och även; avsnitt 2.3 nedan som kortfattat behandlar vad som är ett legalt skiljeförfarande.

²⁷ Se prop. 1998/99:35, s. 75; Lindskog (Version 3 2020), kommentaren till 3 § LSF, avsnitt 3.1, även; NJA 1936 s. 521 och; NJA 1976 s. 125 som bekräftar synen på att en

Separationsprincipen innebär att ett huvudavtal innehållandes en skiljeklausul inte ska anses vara ett utan två avtal, frikopplade från varandra. I förlängningen innebär det att ett klandrat huvudavtal inte medför att en skiljedom som är baserad på det klandrade huvudavtalet är ogiltig, skiljeavtalet som kommer till uttryck genom en skiljeklausul i huvudavtalet överlever en eventuell klandertalan och är således fortfarande giltig.²⁸

Skiljeavtalet kan endast ta sikte på nuvarande eller framtida tvister som är dispositiva till sin natur, tvisten ska vara sådan att parterna kan förlikas om den, det vill säga tvisten ska vara skiljedomsässig. En skiljenämnd kan således aldrig befatta sig med indispositiva tvistemål. Vilka frågor som är förlikningsbara eller inte fastställs med ledning av bestämmelser i andra lagar än LSF. En skiljedom som meddelas över en fråga som inte är skiljedomsässig medför att skiljedomens är ogiltig och därmed inte har någon juridisk verkan, se här 33 § LSF.²⁹

Ett skiljeförfarande inleds i samband med att en part tar emot en begäran om skiljedom. En begäran om skiljedom sker genom påkallelseskraften, se här 19 § LSF. En begäran om skiljedom ska vara uttrycklig, villkorslös och innehålla val av skiljedomare. Den ska vidare innehålla uppgift om tvistefrågan som också ska omfattas av det bakomliggande skiljeavtalet.³⁰

Det uppställs inga jämförbara krav på påkallelseskraften som de krav som uppställs vid ingivande av stämningsansökan.³¹ Praxis har generellt sett ställt låga krav på påkallelsen.³² Påkallelseskraftens främsta formkrav består i att den ska vara uttrycklig och villkorslös, tvistefrågan ska preciseras i sådan mån

skiljeklausuls giltighet inte är beroende av att huvudavtalet i vilket den blivit inkorporerad är bindande.

²⁸ Se prop. 1998/99:35, s. 74; SOU 1994:81, s. 103 f.; Heuman, *Skiljemannarätt*, s. 62 f.

²⁹ Se prop. 1998/99:35, s. 49; SOU 1994:81, s. 77 f.; Westberg och Maunsbach, s. 65;

Lindskog (Version 3 2020), kommentaren till 1 § LSF, avsnitt 4.1.1.

³⁰ Se prop. 1998/99:35, s. 99 f.; Lindell, s. 739 f.

³¹ Kraven som ställs på en stämningsansökan framgår av 42 kap. 2 § RB.

³² Se här SOU 1994:81, s. 134; Prop. 1998/99:35, s. 102 och; rättsfallet NJA 1955 s. 224 där HD kom fram till att en begäran om skiljedom kan ske genom två vid olika tidpunkter inlämnade handlingar som sett var för sig var bristfälliga men som gemensamt konstituerade en giltig begäran om skiljedom, begäran om skiljedom ansågs då inte ha skett förrän motparten tog del av kompletteringen.

att motparten kan förstå vad tvisten handlar om och mot bakgrund av det fatta ett adekvat beslut vid val av skiljedomare. Påkallelsekriften ska slutligen vara skriftlig, det krävs emellertid varken att den är undertecknad eller översänd i fysisk form till motparten. Påkallelsen kan vara i såväl digital som fysisk form, under förutsättning att motparten kan tillgodogöra sig meddelandet i skriftlig utskriven form.³³

Skiljeförfaranden präglas av partsautonomin och parternas möjlighet att påverka och styra hur prövningen av den aktuella tvisten ska ske.³⁴ I domstolsförfaranden ska domaren tillse att principerna om omedelbarhet, koncentration och muntlighet efterlevs för att möjliggöra ett så rättssäkert förfarande som möjligt. På skiljedomaren ställs inga motsvarande krav. Domen i ett skiljeförfarande kan således grundas på vad som presenterats i olika stadier under processen och således inte endast på det som presenterats vid motsvarande huvudförhandling.³⁵

Skiljedom meddelad i Sverige såväl som i land anslutet till den år 1958 ratificerade New York-konventionen, erkänns och verkställs i samtliga konventionsanslutna stater. New York-konventionen innehåller emellertid inte en definition av begreppet ”skiljedom”. Avsaknaden av definition kan medföra oklarheter och bedömningssvårigheter avseende vilka skiljedomar som faktiskt är internationellt verkställbara och erkänns i de konventionsanslutna staterna.³⁶

³³ Se Lindskog (Version 3 2020), kommentaren till 19 § LSF, avsnitt 4.1.1–4.2.3 och se här även resonemangen i; NJA 2020 s. 373 som behandlar frågan om edition av digitala handlingar, HD kom fram till att bedömningen är avhängig om det begärda materialet kan framställas i skriftligen i utskriven form, se vidare om detta avgörande i avsnitt 4.4.2 nedan.

³⁴ Se SOU 1995:65, s. 58.

³⁵ Se prop. 1998/99:35, s. 40; Prop. 2017/18:257, s. 18; Westberg och Maunsbach, s. 79.

³⁶ Se Bogdan och Hellner, s. 427; Prop. 1998/99:35, s. 122 f.; Kvant och Olsson, s. 116.

2.3 Legalt skiljeförfarande

Legala skiljeförfaranden förekommer i viss utsträckning men är alltså en ovanlig reglering som endast förekommer i ett fåtal lagar och författningar. Det finns några exempel på legala skiljeförfaranden, bland annat föreskrivs ett sådant förfarande enligt lag (SFS 1919:426) om flottning i allmän farled och i ABL för tvångsinlösen av minoritetsaktier. Av den anledningen har det legala skiljeförfarandet inte behandlats i någon vidare mån i den juridiska doktrinen. Det föranleder att detta *avsnitt 2.3* endast innebär en kort introduktion till förfarandet. En mer djupgående genomgång av det legala skiljeförfarandet för inlösen av minoritetsaktier följer sedan i *kapitel 3*, den genomgången baseras i huvudsak på regleringen för inlösenförfaranden i 22 kap. ABL.

Huvudregeln för skiljeförfaranden är att parterna genom sin partsautonomi ingår ett skiljeavtal och därmed väljer förfarandet som tvistlösningsform. Det finns emellertid undantag för de legala skiljeförfarandena. Legala skiljeförfaranden är inte partsvalda utan regleras genom lagar och författningar som föreskriver att vissa frågor eller tvister ska avgöras av skiljedomare.³⁷

Om part eller god man som företräder minoriteten i ett inlösenförfarande är missnöjd med meddelad skiljedom har denne rätt att väcka talan vid Stockholms tingsrätt. Prövningstillstånd krävs för överklagande till hovrätten.³⁸ Denna ordning tillkom som en konsekvens för att inlösenförfarandet ska vara förenligt med art. 6 EKMR och överprövningsmöjligheterna förändrades efter det att Sverige fick kritik från Europadomstolen avseende de begränsade överprövningsmöjligheterna i inlösenförfaranden.³⁹ Utgångspunkten i ett ordinärt skiljeförfarande är till skillnad från ett inlösenförfarande att skiljedomens inte kan överklagas och att

³⁷ Se SOU 1972:22, s. 36; SOU 1994:81, s. 77; Prop. 1998/99:35, s. 34.

³⁸ Se 22 kap. 24 § 1–2 st. ABL. I ett ordinärt skiljeförfarande kan parterna inte överklaga skiljedomens på materiell grund, se Heuman, *Skiljemannarätt*, s. 46.

³⁹ Se Bramelid och Malmström v. Sverige; Prop. 1983/84:184 s. 9. Inlösenförfarandets förenlighet med EKMR kommer att behandlas mer genomgående i avsnitt 3.2.1 nedan.

den kan endast angripas med hänvisning till ogiltighet enligt 33 § LSF eller klander enligt 34 § LSF.⁴⁰

I de fall då lag föreskriver att en tvist ska prövas av skiljenämnd hänvisar i de flesta fall sådana bestämmelser till LSF:s regler.⁴¹ Legalt skiljeförfarande med anledning av tvångsinlösen av minoritetsaktier är vanligt förekommande och avser inte sällan väsentliga ekonomiska värden.⁴² Även skiljedomar från legala skiljeförfaranden, likt de från konventionella skiljeförfaranden, torde omfattas av reglerna om erkännande och verkställighet i enlighet med New York-konventionen.⁴³

Det legala skiljeförfarandet skiljer sig således från det ordinära skiljeförfarandet på ett grundläggande sätt, nämligen att friheten att välja skiljeförfarande som tvistlösningsmetod framför domstolsprövning tagits från parterna och istället placerats hos lagstiftaren. I övrigt omfattas det konventionella- och legala skiljeförfarandet av samma regler och principer.

I de nästkommande *kapitel 3* kommer jag att närmare gå in på och undersöka det legala skiljeförfarandet vid inlösen av minoritetsaktier som kommer till uttryck genom 22 kap. 5 § ABL.

2.4 Avslutande kommentar

Skiljeförfarande som tvistlösningsform är vedertaget och av stor vikt för samhället och av särskild vikt för kommersiella parter som önskar ett såväl tids- som kostnadseffektivt alternativ till det ordinära domstolsförfarandet. Det är av stor vikt att parterna ges möjlighet att själva bestämma på vilket sätt som de önskar att slita sina tvister. Domstolsprövning måste som konstaterat alltid väljas bort genom ett partsgemensamt skiljeavtal, med undantag för de

⁴⁰ Se Lindskog (Version 3 2020), avsnittsinledning till 33–36 § § LSF, avsnitt 2.1.1–2.1.2; Heuman, *Skiljemannarätt*, s. 46.

⁴¹ Se prop. 2017/18:257, s. 19, förarbetena hänvisar inte till någon situation då sådan hänvisning inte sker till LSF:s regler.

⁴² Se prop. 1998/99:35, s. 35; SOU 1994:81, s. 60.

⁴³ Se Öhrström, s. 97.

legala skiljeförfarandena. Tvångsinlösen av minoritetsaktier är ett sådant exempel på undantag som också är vanligt förekommande i det praktiska livet och som därtill är behäftat med flertalet svåra överväganden. Det är särskilt viktigt att rättssäkerheten beaktas då parterna inte har möjlighet att själva avgöra om tvisten ska lösas med hjälp av domstol eller skiljenämnd. Parterna har i de fallen redan berövats sin grundläggande rätt att avgöra hur deras tvist ska lösas, varför just rättssäkerhetsaspekter är särskilt viktiga. I nedan *kapitel 3* kommer jag genomgående att behandla inlösenförfarandet med utgångspunkt i 22 kap. ABL. Så sker för att därefter möjliggöra att editionsfrågor appliceras på förfarandet samt för att kunna besvara frågeställningarna och uppfylla uppsatsens syfte.

3 Förfarandet inlösen av minoritetsaktier

3.1 Inledning

Tvångsinlösen av minoritetsaktier är ett förfarande som regleras genom bestämmelserna i 22 kap. ABL. Vid tvist om huruvida det finns en rätt eller skyldighet till tvångsinlösen används det legala skiljeförfarandet som förbestämd tvistlösningsmetod. Förfarandet regleras genom 22 kap. 5 § ABL. Inlösenförfaranden är vanligt förekommande och avser ofta omfattande ekonomiska värden.⁴⁴

Regeringen föreslog och genomförde ändringar i bland annat 22 kap. ABL år 2020 för att stärka minoritetsskyddet och för att motverka missbruk av ABL:s regler. För tvångsinlösen av minoritetsaktier var den huvudsakliga avsikten med förändringen att möjliggöra ökad frihet för aktieägarna i bolaget att själva avgöra hur skiljeförfarandet ska utformas.⁴⁵

3.2 Inlösen av minoritetsaktier

3.2.1 Grundläggande förutsättningar och utgångspunkter

Reglerna om tvångsinlösen av minoritetsaktier i 22 kap. ABL beskrivs dels som ett viktigt verktyg vid omstruktureringar i bolag med syfte att förenkla fusioner mellan moder- och dotterbolag, dels beskrivs förfarandet som viktigt för en minoritet i ett aktiebolag och deras rätt att bli utlösta i de fall som dessa inte kan utnyttja minoritetsskyddsreglerna i ABL. Minoritetsskyddsregler

⁴⁴ Se prop. 1998/99:35, s. 35; SOU 1994:81, s. 60.

⁴⁵ Se prop. 2019/20:194, s. 1.

kräver minst ett tioprocentigt ägande. Exempel på en sådan skyddsreglering är minoritetsägarnas möjlighet att påkalla tvångslikvidation när majoritetsägaren missbrukar sin ställning.⁴⁶

Rätten för majoritetsägaren att lösa in minoritetsägarna är absolut och kan inte inskränkas genom exempelvis avtal eller föreskrifter i bolagsordning. Det konstaterade Högsta domstolen i NJA 2011 s. 429. Domslutet motiverades av att syftet som föranlett regleringen skulle förfelas om det vore möjligt att inskränka den rätt till tvångsinlösen som ABL ger.⁴⁷

För att en tvist ska prövas av skiljedomare krävs det att vissa processuella förutsättningar är uppfyllda. En talan i inlösentvist får tas upp om den avser en av följande tre frågor; (i) om den avser fastställelse av rätt eller skyldighet till inlösen, för (ii) fastställelse av lösenbeloppets storlek eller för (iii) att förplikta majoritetsägaren att betala fastställt lösenbelopp till minoritetsägaren vars aktier löses in.⁴⁸ Avseende frågan om rätt eller skyldighet till inlösen föreligger kan skiljenämnden meddela en särskild skiljedom, en så kallad mellandom.⁴⁹

Av 22 kap. 5 § 1 st. ABL framgår det att inlösenförfarandet ska följa reglerna i LSF om inte annat framgår av bestämmelserna i 22 kap. ABL. Nu nämnda paragraf uppdaterades i samband med 2020 års omarbetning av ABL med syfte att stärka minoritetsskyddet. Innan omarbetningen rådde det osäkerhet om hela eller endast delar av LSF var tillämplig vid inlösenförfaranden. Uppdateringen av bestämmelsen har sin upprinnelse i NJA 2013 s. 1032 där Högsta domstolen konstaterade följande; om bestämmelser i LSF har åsidosatts och som enligt 22 kap. 5 § 1 st. ABL ska gälla vid ett inlösenförfarande, ska parten som behandlats felaktigt ha rätt till de rättsmedel som föreskrivs av LSF. Tingsrätten ska i förekommande fall göra

⁴⁶ Se Sandström, s. 370; SOU 1997:22, s. 255 f.

⁴⁷ Se NJA 2011 s. 429, p. 7 samt även p.14–16 som bland annat diskuterar och lägger särskild vikt vid allmänintresset av rationella ägarförhållanden i näringslivet skulle förfelas om inskränkningar vore möjliga; se även prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 437 ff.; Prop. 2004/05:85 (Del 2), s. 809.

⁴⁸ Rekvisiten framgår av 22 kap. 5 § ABL och se även; Prop. 2019/20:194, s. 65.

⁴⁹ Se Andersson, Johansson och Skog (Version 16), kommentaren till 22 kap. 5 § ABL; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 467 f.

den prövning av klander som hovrätten annars skulle gjort vid en normal prövning av klander av skiljedom i enlighet med reglerna i LSF, jfr. 34 § LSF.⁵⁰

En talan i inlösentvist kan avse såväl talan om fastställelse som fullgörelse, se 22 kap. 5 § 2 st. 1–3 p. ABL. I tidigare praxis avseende inlösenförfaranden har huvudregeln varit att tvister av detta slag endast kan avse fastställelse av lösenrätt eller lösenbelopp. Fullgörelse är genom en ändring av 22 kap. 5 § ABL numera tillåten. Ett yrkande om fullgörelse, exempelvis att majoritetsägaren ska förpliktas att utge lösenbeloppet som skiljenämnden fastställer, kan framställas som ett motyrkande i ett mål anhängiggjort av majoritetsägaren som avser fastställelse av exempelvis lösenrätt eller lösenbelopp.⁵¹

Tvångsinlösen av aktier är en form av expropriation, därav ska kraven i 2 kap. 15 § RF samt bestämmelserna i EKMR om egendomsskydd vara uppfyllda. Den som tvingas avstå sin egendom ska alltid ersättas till fullo för förlusten.⁵² Gustaf Sjöberg är av uppfattningen att tvångsinlösen av aktier uppfyller kraven som ställs på förfarandet enligt såväl RF som EKMR. Sjöberg motiverar ställningstagandet med att förfarandet tillgodoser viktiga allmänna intressen och att det därav strider inte mot egendomsskyddet. Sjöberg menar att förfarandet endast strider mot egendomsskyddet i extremfall.⁵³

Parter kan genom avtal ingå en överenskommelse om alternativ tvistlösningsform och därmed avstå rätten till domstolsprövning, exempelvis genom ett skiljeavtal.⁵⁴ Uppfattningen att inlösenförfarandet är förenligt med såväl grundlag som EKMR är emellertid i dagsläget helt cementerad och trots den tidigare uppfattningen om att förfarandet inte varit förenligt med ovan

⁵⁰ Se NJA 2013 s. 1032; Prop. 2019/20:194, s. 67; Andersson, Johansson och Skog (Version 16), kommentaren till 22 kap. 5 § ABL.

⁵¹ Se prop. 2004/05:85 (Del 2), s. 815 som till stöd för sin ståndpunkt hänvisar till ”hittillsvarande skiljemannapraxis”, propositionen anger emellertid inte någon direkt hänvisning till sådan praxis, jag har inte heller funnit praxis som styrker påståendet; Andersson, Johansson och Skog (Version 16), kommentaren till 22 kap. 5 § ABL.

⁵² Se Dotevall, s. 469.

⁵³ Se Sjöberg, s. 247 ff. och däri gjorda hänvisningar för vidare läsning.

⁵⁴ Se ovan avsnitt 2.2 som övergripande redogör för frågan om partautonomi avseende val av tvistlösningsform.

nämnda regelverk. I ett fall från Europadomstolen från år 1983 rörande tvångsinlösen av minoritetsaktier i samband med fusionen mellan Nordiska Kompaniet och Åhléns fann Europadomstolen att den dåvarande svenska regleringen för tvångsinlösen av aktier stred mot artikel 6.1 i EKMR om rätten till rättvis rättegång.⁵⁵

Aktiebolagslagen föreskrev då ett obligatoriskt skiljeförfarande vid tvist om inlösen av minoritetsaktier samt vid tvist om ersättningen för de inlösta aktierna. Parterna hade inte lika rätt att utse skiljedomare, varför domstolen ansåg att kravet på oavhängighet och opartiskhet inte respekterats. Enhälligt fann Europadomstolen och ministerkommittén att artikel 6.1 EKMR kränkts avseende rätten till rättegång inför en oavhängig och opartisk domstol.⁵⁶

Med anledning av målet Bramelid och Malmström mot Sverige infördes en ändring i ABL. Tidigare fanns det ingen möjlighet för missnöjda parter att väcka talan vid domstol. I kölvattnet av Europadomstolens avgörande infördes en sådan ändring. Ändringen möjliggjorde för missnöjda parter i ett inlösenförfarande att väcka talan vid domstol, jfr. 22 kap. 24 § ABL. Ändringen i förevarande paragraf innebar att parterna i en inlösentvist numera kan väcka talan vid allmän domstol när det finns ett missnöje mot skiljenämndens bedömning och inte bara då formella fel har förekommit.⁵⁷ Ett legalt skiljeförfarande förutsätter att det finns en lagregel som anger hur tvister ska bedömas för att förfarandet ska uppfylla kraven som ställs på en rättvis rättegång enligt såväl nationell lagstiftning som artikel 6 EKMR. Ett legalt skiljeförfarande måste kunna klandras i domstol på formell grund, vilket bland annat var en av de brister som konstaterades i Bramelid och Malmström-målet.⁵⁸

För att inlösen av aktier ska aktualiseras krävs det som konstaterat att den som begär inlösen inte äger mindre än 90 procent av aktierna i det bolaget där

⁵⁵ Se Bramelid och Malmström v. Sverige; Sjöberg, s. 247 ff.; jfr. Maunsbach, s. 104.

⁵⁶ Se Lindholm, s. 19; Bramelid och Malmström v. Sverige.

⁵⁷ Se prop. 1983/84:184 s. 9; Danelius, s. 209.

⁵⁸ Se ds. 2021:23, s. 108; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 474 f.; jfr. Bramelid och Malmström v. Sverige.

inlösenförfarandet är aktuellt. Det krävs emellertid inte att majoritetsägaren har ett direkt innehav av mer än 90 procent av aktierna i bolaget. Som majoritetsägare räknas den som genom direkt eller indirekt innehav äger mer än 90 procent av aktierna i bolaget. Hur fördelningen av direkt och indirekt ägande ser ut för den som har för avsikt att påkalla ett inlösenförfarande är utan betydelse.⁵⁹ En privatperson med direkt ägande om 50 procent och ett indirekt ägande genom dotterbolag om 41 procent i bolaget X har exempelvis rätt att påkalla ett inlösenförfarande.⁶⁰

När beräkningen sker av det direkta eller indirekta ägandet i ett bolag ska endast antalet aktier räknas. Aktiernas eventuellt olika röstvärde är utan betydelse när sammanräkning sker. Detta innebär att en eller flera aktieägare som innehar en majoritet av rösterna i ett bolag till följd av röststarka aktier men som inte innehar en majoritet av antalet aktier, kan få sina aktier tvångsinlösta av en annan aktieägare, trots majoriteten av rösterna. Problemet med att tvångsinlösen kan ske trots att en part har majoriteten av de röststarka aktierna har diskuterats i förarbetena. Det har dock konstaterats att olägenheterna av tvångsinlösen sannolikt är begränsade och att dess praktiska betydelse ej heller torde vara stor.⁶¹

Likväl som att en majoritetsägare har rätt att påkalla ett inlösenförfarande då ägandetalet uppgår till 90 procent eller mer har minoritetsägare rätt att påkalla ett inlösenförfarande då deras aktier motsvarar mindre än 10 procent av ägandet i bolaget. Minoritetsägarnas rätt att påkalla inlösenförfarande är helt i enlighet med syftet med regleringen och intresset av minoritetsskydd. För det fall som majoritetsägaren hänskjuter tvisten till skiljeförfarande gäller 22 kap. 6–10 § § och 16–18 § § ABL som ersätter eller kompletterar bestämmelserna i LSF, bland annat bestämmelserna om hur en talan anhängiggörs och andra bestämmelser i LSF som styr förfarandet. En

⁵⁹ Se prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 442; Sandström, s. 371; Dotevall, s. 468.

⁶⁰ Se här prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 442 som exemplifierar hur beräkningen av antalet aktier även kan ske mot bakgrund av aktieinnehav genom dotterbolag i flera led.

⁶¹ Se prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 440; SOU 1971:15, s. 350; Rodhe och Skog, s. 259.

minoritetsaktieägare väcker talan genom skriftlig begäran om skiljedom till majoritetsägaren, se 22 kap. 6 § 1 st. ABL samt 19 § LSF.⁶²

3.2.2 Fastställande av lösenbelopp

Lösenbeloppets storlek bestäms gemensamt av 22 kap. 2–4 § § ABL. Det finns inget som hindrar majoritetsägaren från att träffa en överenskommelse med minoriteten om lösenbeloppet utan 22 kap. 2 § 1 st. ABL förutsätter snarare att en sådan överenskommelse träffas. Det är först när frågan om lösenbeloppets storlek är tvistig som 2–4 st. i nämnda lagrum tillämpas. Överenskommelser om inlösenbeloppets storlek är särskilt vanliga då det endast finns en eller ett fåtal minoritetsägare och motiveras framförallt av de potentiellt höga kostnaderna för inlösenförfarandet. För det fall parterna inte kan komma överens innan en tvist uppstår eller träffar en förlikning efter det att en tvist uppstått, ska priset bestämmas genom inlösenförfarandet.⁶³ Frågan om kostnaderna för förfarandet återkommer jag till i *avsnitt 3.2.4* nedan.

Lösenbeloppet för aktierna ska bestämmas till det pris som kan påräknas vid en försäljning under normala förhållanden.⁶⁴ Värderingen av bolag som är upptagna för handel på en reglerad marknad, det vill säga noterade bolag, som är föremål för tvångsinlösen ser något annorlunda ut jämfört med vad som gäller för onoterade bolag. För noterade bolag ska lösenbeloppet motsvara det noterade värdet, det vill säga börskursen som presumeras representera aktiens marknadsvärde, förutsatt att inte särskilda skäl talar för en annan värdering, se 22 kap. 2 § ABL.⁶⁵

⁶² Se Andersson, Johansson och Skog (Version 16), kommentaren till 22 kap. 6 § ABL samt däri gjorda hänvisningar.

⁶³ Se Svernlöv, s. 161; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 446 f. som konstaterar att lösenbeloppet ska bestämmas till aktiernas verkliga värde om tvist råder om detta.

⁶⁴ Vid fastställande av lösenbeloppet finns det utan tvekan intressekonflikter som skiljenämnden eventuellt bör ta hänsyn till och som i övrigt kan komma att prägla under vilka förhållanden som beloppet slutligen fastställs. Intressekonflikten består i att majoritetsägaren å ena sidan vill sälja till ett så lågt pris som möjligt, minoritetsägarna å andra sidan vill bli utlösta till ett så högt pris som möjligt. Intressekonflikten kan eventuellt leda till att väsentlig information undanhålls i samband med att aktiernas värde ska fastställas. Mer om problemet med intressekonflikter följer i avsnitt 5.2.2 samt reflektioner i avsnitt 6.1.

⁶⁵ Se prop. 2004/05:85 (Del 1), s 447 samt 452; NJA 1996 s. 293.

Lösenbeloppet bestäms med utgångspunkt i förhållandena och värdet av aktierna den dag då begäran om prövning av skiljedomare enligt 22 kap. 5 § ABL gjordes (påkallandedagen).⁶⁶ Det verkliga värdet av aktierna är det som ska utgå som ersättning vid ett inlösenförfarande. För ett bolag som inte är upptaget för handel på en reglerad marknad ska värdet fastställas mot bakgrund av bolagets förmögenhetsställning och avkastningsförmåga. Utgångspunkt kan också tas i bolagets resultat eller ekonomiska ställning. Om någon form av handel av aktier förekommit i bolaget kan ledning vid bedömningen av lösenbeloppets storlek tas från det pris som tidigare har erbjudits för aktier i bolaget. Mot bakgrund av inlösenförfarandet som en form av expropriation⁶⁷ är det av stor vikt att de inlösta aktieägarna hamnar i samma position som om de sålt sina aktier på frivillig basis.⁶⁸

Oavsett om bolaget är upptaget för handel på en reglerad marknad eller inte har aktieägarna rätt att från och med påkallandedagen erhålla ränta på lösenbeloppet enligt 5 § räntelag (SFS 1975:635). Det vill säga dagen då parterna begärde att tvisten skulle prövas av skiljedomare fram till dess att en dom där lösenbeloppet fastställs vinner laga kraft. Från det att domen vunnit laga kraft fram till dess att lösenbeloppet betalas ut har aktieägarna rätt till ränta på motsvarande belopp enligt 6 § räntelagen. Principerna om ränta på lösenbeloppet utvecklades genom praxis innan regleringen slutligen infördes i lagtexten. Syftet med räntan är att kompensera minoritetsaktieägarna för att de inte har tillgång till lösenbeloppet under den tid som förfarandet pågår, se 22 kap. 3 § ABL.⁶⁹

3.2.3 Skiljeförfarandet i inlösentvist

En inlösentvist ska prövas av tre skiljedomare, förutsatt att parterna inte kommer överens om ett annat antal, det framgår av 22 kap. 5 § ABL. Såväl

⁶⁶ Se NJA 1992 s. 872; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 451 som även anger att i de fall värderingen ska bestämmas mot bakgrund av en börskurs och börskursen på påkallandedagen kraftigt avviker från aktiens normala kurs kan en annan värderingstidpunkt väljas.

⁶⁷ Se ovan avsnitt 3.2.1 och not. 53 där frågan om expropriation behandlats.

⁶⁸ Se NJA 1996 s. 293; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 451 f.; Dotevall, s. 473.

⁶⁹ Se NJA 1996 s. 293; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 455 f.

majoritetsägaren genom sin styrelse som minoritetsaktieägarna gemensamt ska utse varsin skiljedomare för inlösenförfarandet, se 22 kap. 6–7 § § ABL. Avsikten är att såväl majoriteten som minoriteten utser varsin skiljedomare, de två utvalda skiljedomarna utser sedan den tredje och sista skiljedomaren.⁷⁰

Det är emellertid inte helt utan problem som minoriteten ska utse skiljedomare för uppdraget. Minoriteten består inte sällan av ett stort antal aktieägare med olika åsikter som gemensamt ska ensas om en skiljedomare för uppdraget. Mot bakgrund av de presumerade svårigheterna för minoritetsägarna att utse skiljedomare innehåller 22 kap. 8–10 § § ABL regler som stadgar att tingsrätten kan utse en god man med uppgift att utse en skiljedomare för minoritetsägarna. Den gode mannen ska under hela förfarandet tillvarata och bevaka minoritetsägarnas intressen. Att minoriteten företräds av en god man hindrar emellertid inte den minoritetsägare som vill föra sin egen talan i processen, så sker i samma mål och med de skiljedomare som den gode mannen och majoriteten gemensamt utsett.⁷¹ Den gode mannen ska verka som legal ställföreträdare för de frånvarande aktieägarna och inta rollen som rättegångsombud. Den gode mannen är i enlighet med sitt uppdrag behörig att framställa yrkanden om lösenbeloppets storlek, föra talan mot skiljedomen och överklaga till högre rätt.⁷²

Den gode mannen ska i tillägg till ovan nämnda kvalifikationer bedömas ha integritet, gott omdöme samt kunskaper och erfarenhet som är av relevans för aktuellt uppdrag, exempelvis tidigare erfarenhet av inlösenförfaranden eller skiljeförfaranden i allmänhet. Högsta domstolen eller lagförarbetena anger emellertid inte hur en sådan bedömning av den gode mannens kvalifikationer ska ske.⁷³

I samband med att majoritetsägaren går till styrelsen och meddelar att inlösenförfarandet ska prövas av skiljenämnd ska styrelsen genast och

⁷⁰ Se Rodhe och Skog, s. 260.

⁷¹ Se prop. 1975:103, s. 537; Sandström, s. 374; Rodhe och Skog, s. 260.

⁷² Se prop. 2004/05:85, s. 461; NJA 1957 s. 1; SOU 1997:22, s. 265.

⁷³ Se NJA 2000 s. 41; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 461 som diskuterar vikten av den gode mannens kompetens men som inte närmare berör hur bedömningen av de vaga kriterierna såsom ”lämplig” eller ”integritet och gott omdöme” ska ske.

skriftligen underrätta samtliga berörda aktieägare om det är fråga om ett mindre bolag.⁷⁴ I de fall det rör sig om större eller publika bolag med en stor spridning av berörda aktieägare ska styrelsen skriftligen underrätta aktieägarna via brev till den postadress som är känd för bolaget, kungöra underrättelsen i Post- och Inrikes Tidningar samt i minst en ortstidning, se 22 kap. 7 § ABL.⁷⁵

Vilka som omfattas av begreppet minoritetsaktieägare och parter bestäms inte i sammanhanget av vilka personer som blivit införda i aktieboken eller registrerade på annat vis. Som minoritetsaktieägare räknas samtliga aktieägare som lösningsanspråk riktas mot. Det är i sammanhanget utan betydelse om sådana aktieägare är kända eller okända.⁷⁶

3.2.4 Kostnadsansvar för inlösentvist

Huvudregeln för förfarandets kostnader är att det är majoritetsägaren som står samtliga kostnader. Detta inkluderar ersättning till skiljenämnden, den gode mannen, majoritetsägarens egna kostnader samt ersättning till de aktieägare som väljer att föra sin egen talan. Minoritetsägare som väljer att föra sin egen talan står därför ingen ekonomisk risk.⁷⁷ Att majoritetsägaren bär samtliga kostnader oavsett målets utgång framgår av 22 kap. 23 § ABL.⁷⁸

Den finns emellertid undantag från huvudregeln. En minoritetsägare kan i vissa fall bli betalningsansvarig för hela eller delar av kostnaderna för förfarandet. Sådant betalningsansvar kan uppstå då en minoritetsägare

⁷⁴ Med mindre bolag avses ett bolag med ett fåtal aktieägare där aktierna inte är spridda över en stor mängd människor, sannolikt avses privata bolag, se; Prop. 2019/20:194, s. 66 och; jfr. Prop. 2004/05:85 (Del 2), s. 674.

⁷⁵ Se prop. 2019/20:194, s. 66.

⁷⁶ Se här; RH 2015:38, där det är möjligt att tolka avgörandet som att HovR öppnar upp för att andra än införda aktieägare blir en del av inlösentvisten, så kallade ”gratisåkare” eller ”löshästar”. Att så är möjligt innebär en risk för att enskilda personer förvärvar aktier i bolag som är föremål för tvångsinlösen för att därav tillgodogöra sig en eventuell värdestegring av aktierna i bolaget alternativt erhålla ersättning för sina rättegångskostnader. Problematiken uppstår främst i lågt värderade och illa omhändertagna bolag. HovR ansåg inte att det fanns skäl att begränsa prövningen till särskilda formkrav för äganderätten. För vidare läsning om gratisåkare, se; Sjöberg, s 84 f., 105 f. och 455 f.; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 476 f.; NJA 2000 s. 202.

⁷⁷ Det finns emellertid undantag från detta då skiljedom i inlösentvist överklagas, jag återkommer till nedan.

⁷⁸ Se NJA 2018 s. 994, p. 14; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 461.

avsevärt fördröjer förfarandet genom att framställa obefogade invändningar eller då minoritetsägaren begär skiljeförfarande utan grund. En minoritetsägares kostnader ersätts då endast i den mån dessa har varit skäligen påkallade för att tillvarata dennes rätt, jfr. 18 kap. 8 § 1 st. 1 men. RB och 22 kap. 23 § ABL.⁷⁹

Att endast kostnader som varit skäligen påkallade för att tillvarata aktieägarens rätt ersätts har diskuterats i förarbetena. Diskussionen har uppstått mot bakgrund av att enskilda personer köper små aktieposter i bolag som är föremål för inlösen, så kallade gratisåkare.⁸⁰ Sådana investeringar görs med det huvudsakliga syftet att få en betydande ersättning för rättegångskostnader i förfarandet, jämfört med kostnaden för aktieinvesteringen i sig själv. Någon reglering som hindrar aktieinvesteringar med syfte att kompenseras för rättegångskostnader infördes aldrig. Avgörande för om rättegångskostnaden är ersättningsgill eller inte är om den parten som vidtagit åtgärden har uppfattat åtgärden som nödvändig då den vidtogs. Det har däremot fastställts genom praxis att det inte råder några begränsningar avseende vilka eller hur många nytillkomna aktieägare som kan inträda i inlösenförfarandet. Att så kan ske motiveras av att majoritetsägaren då slipper flertalet förfaranden som löper vid sidan av varandra.⁸¹

Kostnadsansvaret i högre rätt bestäms med hänvisning till reglerna om fördelningsprinciperna i tvistemålsförfaranden enligt 18 kap. RB, vilket framgår av 22 kap. 25 § 1 st. 2 men. ABL. Kostnadsfördelningen ändras dels då det är fråga om prövning i högre rätt, dels beroende på vem det är som begär överprövning, det vill säga om det är majoritetsägaren eller en eller flera minoritetsägare. En majoritetsägare som för talan mot skiljedomen svarar för sina egna och samtliga andra parters kostnader, i enlighet med

⁷⁹ Se prop. 2004/05:85 (Del 2), s. 828; Dotevall, s. 164; Andersson, Johansson och Skog (Version 16), kommentaren till 22 kap. 23 § ABL.

⁸⁰ Se ovan not. 76 som berör frågan om gratisåkare, se här RH 2015:38 där detta indirekt framgår.

⁸¹ Se prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 476 f.; NJA 2000 s. 202 samt se också här; RH 2015:38 som bekräftar att det inte finns skäl som motiverar en sådan reglering.

huvudregeln. Om någon annan som är en del av förfarandet för talan mot skiljedomen ska kostnaderna fördelas enligt principerna för rättegång i tvistemål, jfr. 18 kap. 1 § RB. För det fall minroteten överklagar skiljedomen till högre rätt ska kostnadsfördelning ske efter antalet aktier som varje aktieägare innehar, jfr. 22 kap. 25 § 2 st. ABL. Domstolen kan emellertid om särskilda skäl föreligger, besluta om en annan kostnadsfördelning.⁸²

Regleringen om kostnadsfördelningen i 22 kap. 25 § ABL motsvarar till viss del bestämmelsen i 7 kap. 3 § expropriationslagen (SFS 1972:719) som stadgar att den exproprierade svarar för sina egna kostnader samt kostnaderna för sin motpart när den exproprierade fullföljt sin talan. En sakägare ska således aldrig behöva stå för den exproprierades kostnader om inte det är sakägaren som klagat och därefter förlorat.⁸³

Reglerna om kostnadsregleringen och bestämmelserna i 22 kap. ABL bygger i allmänhet på en avvägning mellan olika skyddsintressen. Bland annat det samhällsekonomiska intresset av viktiga omstruktureringar i näringslivet och skyddsintresset för minoriteten i ett aktiebolag. Kostnadsregleringen och minoritetens ansvar för kostnader i samband med överklagande av en skiljedom har lagstiftaren motiverat med att minoritetens skyddsintresse inte har samma styrka som det intresse som lagstiftaren avsett skydda med expropriationen, det vill säga det samhällsekonomiska intresset. Vidare är inlösenförfarandet ömsesidigt, det vill säga att både majoriteten och minoriteten kan påkalla det.⁸⁴

Det har konstaterats vara en olämplig lösning att minoritetsägarna solidariskt ansvarar för kostnaderna relaterade till inlösenförfarandet. Det solidariska ansvaret infördes inte för att undvika att aktieägare med endast ett fåtal eller

⁸² Se Dotevall, s. 164; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 475: för vidare diskussion om kostnadsfördelningen i samband med överprövning se avsnitt 6.1 nedan.

⁸³ Se NJA 2020 s. 264, p. 17–19 samt för vidare läsning se här; NJA 1992 s. 854; och NJA 1994 s. 523.

⁸⁴ Se här NJA 2020 s. 264, p. 7 och 19 och för styrkande av uppfattningen av innebörden i 22 kap. 25 § ABL och avvägningen mellan de olika intressena i en inlösentvist se också; NJA 2013 s. 1032; NJA 2018 s. 994; Prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 438. Frågan är om minoritetens skyddsintressen tillvaratas på ett adekvat sätt mot bakgrund av motiveringen samt resonemangen om näringslivets intressen samt också samhällsekonomiska intressen, jag får anledning att återkomma till frågan i *kapitel 5–6* nedan.

till och med endast en aktie får stå kostnader för aktieägare med ett i jämförelse mer betydande aktieinnehav. Ett sådant solidariskt ansvar skulle lägga en orimligt tung börda på de aktieägarna som har minst aktier i bolaget.⁸⁵

3.2.5 Slutliga beslut och skiljedom i inlösentvister

Majoritetsägaren bereds tillträde till aktierna i samband med att en skiljedom till majoritetsägarens fördel meddelas i sak. Det finns dock en möjlighet för majoritetsägaren att genom skiljedomarnas beslut ta över och tillträda aktierna redan innan frågan om lösenbeloppet slutligen har prövats av skiljenämnden, så kallat förhandstillträde, se 22 kap. 12 § ABL.⁸⁶ Regleringen om förhandstillträde har vuxit fram i ljuset av näringslivets behov av omedelbara eller i vart fall snabba resultat.⁸⁷

Det är i huvudsak skiljenämnden som genom slutligt beslut kan förordna om förhandstillträde till aktierna, domstol kan emellertid också förordna om förhandstillträde efter överklagande. Förutsättningarna för att såväl skiljenämnd som domstol ska besluta om förhandstillträde är att lösningsrätt eller lösningsskyldighet föreligger, att säkerhet för lösenbelopp och ränta ställts av majoritetsägaren och att säkerheten som ställts blivit godkänd av skiljenämnd eller domstol. Efter det att förhandstillträdet vunnit laga kraft kan skiljenämnden på yrkande av part eller god man meddela deldom över belopp som parterna har kommit överens om, se 22 kap. 15 § 2 st. ABL. Att sådan deldom ska kunna meddelas motiveras av minoritetsägarnas eventuella intresse av att ta del av lösenbeloppet innan tvisten slutligen har blivit avgjord.⁸⁸

En skiljedom som meddelas i ett inlösenförfarande är verkställbar på samma grund som en skiljedom meddelad i ett konventionellt skiljeförfarande, se 3

⁸⁵ Se prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 477 f.

⁸⁶ Se prop. 2019/20:194, s. 67.

⁸⁷ Se Sandström, s. 374, näringslivets behov av snabba beslut präglar skiljeförfarandet i sin helhet och näringslivets intressen tas på stort allvar, se vidare diskussioner i avsnitt 2.1.

⁸⁸ Se prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 462 f.; Prop. 2019/20:194, s. 67 f.

kap. 17 § utsökningsbalk (UB). Detta gäller emellertid endast då skiljedomen i inlösenförfarandet meddelats med stöd av LSF. Som huvudregel gäller LSF vid inlösenförfaranden, varför det inte torde bli ett problem i praktiken, se 22 kap. 5 § 1 st. ABL. Om part har rätt att på materiell grund föra talan mot skiljedomen ska skiljedomen verkställas då tiden för väckande av sådan talan gått ut, förutsatt att sådan talan inte har väckts.⁸⁹

Som huvudregel kan skiljedomar i konventionella skiljeförfaranden endast klandras på grund av formella brister i förfarandet, se 34 § LSF. I inlösentvister kan skiljedomen överprövas materiellt av allmän domstol, se 22 kap. 24 § 1 st. ABL. Forum för minoritetsaktieägare som är missnöjda med en meddelad skiljedom i inlösentvister är Stockholms tingsrätt.⁹⁰

3.3 Management buy-out

Ett inlösenförfarande är inte mycket annat likt, men det är på många sätt jämförbart eller att likställa med en så kallad management buy-out (MBO). En MBO föreligger då en styrelseledamot eller ledande befattningshavare i målbolaget deltar i ett takeover-erbjudande eller då ett moderbolag lämnar ett takeover-erbjudande avseende aktierna i dess dotterbolag, det vill säga ett uppköpserbjudande. En MBO skiljer sig från en vanlig takeover på så vis att budgivaren i en MBO har ett informationsövertag gentemot aktieägarna i målbolaget för MBO.⁹¹ En MBO har med anledning av informationsövertaget gentemot aktieägarna vissa likheter med inlösenförfaranden, varför MBO kortfattat kommer att behandlas i detta avsnitt. MBO:s regleras och omfattas av bestämmelserna i tredje kapitlet i Nasdaq Stockholms takeover-regler, som utgör den enda specialregleringen av MBO:s i svensk rätt.⁹²

⁸⁹ Se Torkel m.fl. (Version 5), kommentaren till 3 kap. 17 § UB; Kvant och Olsson, s. 172.

⁹⁰ Se prop. 2004/05:85 (Del 1), s. 460; Andersson, Johansson och Skog (Version 16), kommentaren till 22 kap. 5 § ABL samt även; Andersson, Johansson och Skog (Version 16), kommentaren till 22 kap. 24 § ABL.

⁹¹ Se Stattin, s. 655.

⁹² Se Nasdaq Stockholms takeover-regler III 1–5 samt; Stattin, s. 658.

En MBO skiljer sig från en vanlig takeover på så vis att budgivaren har ett informationsövertag gentemot aktieägarna i bolaget som är föremål för erlagt bud. Obalansen avseende vilken information som finns att tillgå kallas för informationsasymmetri. Rodhe diskuterar motsvarande problem i inlösenförfaranden och konstaterar att minoriteten ofta inte har den nödvändiga informationen om bolagets förhållanden som krävs för att minoriteten ska lyckas övertyga en domstol att majoriteten i bolaget har missbrukat sin position och sitt informationsövertag, exempelvis genom tillgång till kurspåverkande information som kan påverka bolagets värdering inför en MBO eller ett inlösenförfarande.⁹³ Informationsasymmetrin är ett välkänt problem inom MBO och uppfattningen är att tredje part som lägger bud på målbolaget alltid är en förlorare i någon mening, dels då denne presenterar det vinnande budet och därför har betalt ett överpris i förhållande till den information som de ledande befattningshavarna besitter och dels då den tredje parten förlorar och därmed inte kan motivera omkostnaderna som förfarandet inneburit.⁹⁴

Informationsasymmetrin i MBO:s har hanterats genom bestämmelser i Nasdaq Stockholms takeover-regler som ställer krav på att inhämta och offentliggöra värderingsutlåtanden eller fairness opinions⁹⁵.⁹⁶ Regleringen för MBO:s möjliggör ett förfarande där personer med begränsad insyn i bolaget kan erhålla nödvändig information för att bilda sig en uppfattning om erbjudandets marknadsmässighet samt andra relevanta frågor.⁹⁷

För inlösenförfarandet finns inga motsvarande regler som berättigar minoriteten insyn och möjlighet att erhålla nödvändig information, varför

⁹³ Se Stattin, s. 660 f.; Rodhe och Skog, s. 256.

⁹⁴ Se Subramanian, s. 613 f.

⁹⁵ En fairness opinion (också fortsättningsvis kallat för ett ”utlåtande”) är en rapport eller sammanställning framtagen av en finansiell rådgivare. Rapportens syfte är att ge en bild av vilket pris per aktie som är att anse som ett rättvist erbjudande för aktieägarna. En fairness opinion tas ofta fram för att utgöra ett gott underlag, som kan presenteras för berörda parter, inför beslut om exempelvis tvångsinlösen av minoritetsaktier, se vidare: EY [https://www.ey.com/en_gl/strategy-transactions/fairness-opinions], inhämtad den 2021-09-21 och därefter granskad den 2022-01-04.

⁹⁶ Att ett värderingsutlåtande ska offentliggöras framgår av kommentaren, III 3, till Nasdaq Stockholms takeover-regler.

⁹⁷ Se Stattin, s. 660 f.

reglerna om edition blir relevanta. Jag kommer nedan i *kapitel 4* gå igenom editionsförfarandet och därefter beakta edition i förhållande till inlösenförfaranden och information som kan bli föremål för edition i sådana förfaranden.

3.4 Avslutande kommentar

Det legala skiljeförfarandet för inlösen av minoritetsaktier är behäftat med ett antal problem som kan medföra svårigheter för majoritetsägaren, exempelvis frågan om gratisåkare som riskerar att fördröja samt fördyra förfarandet. Inlösenförfarandet är också behäftat med problem till minoritetsägarnas nackdel, exempelvis kostnadsfördelningen i högre rätt och räntan som fastställs på grundval av lösenbeloppet. Räntan förutsätter att lösenbeloppet fastställts på ett korrekt sätt och för att kunna fastställa lösenbeloppet krävs det tillgång till adekvat och lämplig information. Minoriteten kan i inlösentvisten begära editionsförelägganden på särskilda handlingar för att komma till rätta med detta problem. Därav följer *kapitel 4* som ingående kommer behandla edition och minoritetens möjlighet att tillgodogöra sig information genom edition.

4 Edition

4.1 Inledning

I det föregående *kapitel 3* behandlades inlösenförfarandet och då främst hur ett sådant handläggs och vilka regler som gäller för detta. Med informationen från föregående kapitel i bagaget kan vi gå vidare till edition som kommer att behandlas i detta *kapitel 4*.

Nedan kommer flertalet aspekter av edition att behandlas. Inledningsvis kommer edition inom skiljeförfaranden att beaktas för att därefter övergå till att behandla den processuella editionen som är av stor vikt också i skiljeförfaranden. Edition i skiljeförfarande beaktar såväl praxis som ordningen för edition i domstolsförfaranden. Ordningen motiveras också av att skiljenämnden inte ensamt handlägger editionsfrågor, tingsrätten är en del av detta och hjälper till med handläggningen av en editionsbegäran i vissa fall. Vi återkommer till det nedan.

4.2 Allmänna utgångspunkter

Inom ramen för en tvistemålsprocess ska parterna anskaffa den information och de bevis som de anser vara av vikt för att nå en framgångsrik lösning på en uppkommen tvist. Domstolen får varken kontrollera, förbjuda eller styra parternas efterforskning av information. Situationen är delvis en annan då part inom ramen för en pågående process ber om domstolens hjälp med anskaffning av viss information, det vill säga edition, till detta återkommer jag nedan.⁹⁸

För anskaffning och värdering av information är de processuella principerna fri bevisföring och fri bevisprövning viktiga i den svenska rättsordningen. Principen om fri bevisföring innebär att part inte begränsas avseende vilken

⁹⁸ Se Westberg, *Anskaffning av bevisning i dispositiva tvistemål*, s. 271.

bevisning som denne önskar lägga fram i rättegången, principen framgår av 35 kap. 1 § 1 st. RB. Rätten ska enligt bestämmelsen pröva allt som förekommit, sålunda är den obligatorisk och inte fakultativ. Den fria bevisföringen innebär att i princip allt som part bedömer vara av bevisvärde får läggas fram under huvudförhandling, så även om det som åberopas som bevisning tillkommit i strid med bestämmelser i RB, exempelvis då ett blodprov som tagit av annan än läkare eller legitimerad sjuksköterska och blodprovet åberopas som bevisning i ett mål.⁹⁹ Åberopas bevisning som tillkommit i strid med RB:s bestämmelser ställer det högre krav på bedömningen av bevisets bevisvärde.¹⁰⁰

Det finns emellertid undantag från principen om fri bevisföring. Rätten kan under vissa förutsättningar avvisa bevisning, förutsättningarna finns uppställda i 35 kap. 7 § 1–5 p. RB. För att bevisning ska kunna avvisas ska beviset helt kunna fränkännas värde. Ett beslut om avvisning av bevisning ska motiveras av rätten och sådant beslut kan endast överklagas i samband med överklagande av dom eller slutligt beslut, se här 49 kap. 3 § RB.¹⁰¹

Principen om fri bevisprövning, också kallad principen om fri bevisvärdering, innebär att domstolen har rätt att fritt värdera den bevisning som lagts fram i målet, även denna princip följer av 35 kap. 1 § 1 st. RB. Bevisprövningen är emellertid inte helt fri som principens ordalydelse indikerar. Bevisprövningen grundar sig på fyra huvuddelar och ska vara objektivt grundad samt bygga på; (i) rationella skäl, (ii) analys av de enskilda bevisen och (iii) processmaterialet samt (iv) redovisas i domskälen.¹⁰²

⁹⁹ Se NJA 1986 s. 489 och 28 kap. 13 § 2 st. RB som föreskriver att blodprov endast får tas av läkare eller legitimerad sjuksköterska.

¹⁰⁰ Se Ekelöf, s. 34 ff.; Heuman, *Bevisförbud. En undersökning av möjligheterna att avvisa oegentligt åtkommen bevisning i brottmålsrättegång*, s. 230; NJA 1986 s. 489.

¹⁰¹ Se Ekelöf, s. 37 f.; Nordh, *Bevisrätt A*, s. 32; NJA 2007 s. 547; NJA 2000 Not C 8.

¹⁰² Se Nordh, *Bevisrätt C*, s. 35; SOU 1938:44, s. 377 f.

4.3 Edition i skiljeförfaranden

4.3.1 Allmänna förutsättningar

Bevisfrågor som aktualiseras i skiljeförfaranden regleras av 25–26 § § LSF som utgör kortfattade bestämmelser vilka reglerar de mest grundläggande bevis och editionsfrågorna i skiljeförfaranden. I 26 § 2 st. 1 men. LSF hänvisas det till RB:s regler i fråga om en åtgärd som omfattas av 26 § 1 st. LSF, bland annat vid edition av handlingar. Vid edition av handlingar innefattar hänvisningen till RB:s regler bland annat 38 kap. 2 och 5 § § RB.¹⁰³

LSF är inte heltäckande i bevis- och editionsfrågor, varför också RB:s regler i många fall tillämpas analogt. Skiljenämnden och domstolen samverkar i bevis- och editionsfrågor. Samverkan sker exempelvis vid skiljeparts begäran om bevisupptagning i domstol som förutsätter skiljenämndens godkännande, det vill säga ett editionsföreläggande.¹⁰⁴ Bevisupptagning kan också ske isolerat inom skiljeförfarandet, då är det fråga om en editionsanmodan. En viktig skillnad mellan en editionsanmodan och ett editionsföreläggande är att en editionsanmodan saknar rättslig verkan och kan därför inte genomdrivas rättsligt eller förenas med tvångsmedel.¹⁰⁵

Den editionssökande parten ska i skiljeförfarandet alltså leva upp till samma krav som ställs för editionsbegäran i domstolsförfaranden, det vill säga att editionsbegäran ska omfatta handlingar som är identifierade och specificerade på samma sätt som krävs i ett domstolsförfarande. Så krävs för att skiljenämnden ska kunna lämna tillstånd till editionssökandens begäran.¹⁰⁶

En skiljenämnd som inte stöter på svårigheter med att avgöra vilka handlingar som omfattas av editionsyrkandet indikerar att handlingarna blivit tillräcklig preciserade, även om varje handling som omfattas av editionsyrkandet inte

¹⁰³ Se prop. 1998/99:35, s. 227.

¹⁰⁴ När det talas om bevisupptagning i tingsrätt avses i denna uppsats begäran om editionsföreläggande som efter godkännande av skiljenämnden innebär bevisupptagning i tingsrätt.

¹⁰⁵ Se prop. 1998/99:35, s. 113 ff.; Lindskog (Version 3 2020), kommentaren till 26 § LSF, avsnitt 4 och kommentaren till 25 § LSF, avsnitt 4.1.5.

¹⁰⁶ Se nedan avsnitt 4.4.1 som närmre behandlar kraven på editionsyrkande som gäller i såväl rättegång som skiljeförfarande.

har identifierats. Det är också skiljenämndens skyldighet att genom processledning uppmärksamma part på om handling som omfattas av editionsyrkandet inte är preciserad eller identifierad i tillräcklig mån.¹⁰⁷

Den editionssökande kan inte utan skiljenämndens godkännande begära bevisupptagning vid tingsrätten genom ett så kallat editionsföreläggande, skiljenämnden lämnar tillstånd för sådan ansökan om nämnden anser att åtgärden är befogad med hänsyn till utredningen, se 26 § 1 st. 3 men. LSF. Begreppet ”befogad” påbjuder en befogenhetsprövning där skiljenämnden ska utgå från de skäl som den part som begär tillstånd anger för sin begäran. Skiljenämndens bedömning i befogenhetsprövningen ska grundas på det antagna bevismässiga värdet av den begärda bevisupptagningen, det ska kunna antas att handlingen medför ett bevisvärdesmässigt tillskott. Skiljenämnden får inte tillföra effektivitetsaspekter till i sin bedömning, såsom att skiljeförfarandet kan fördröjas av bevisupptagningen. Vidare ska skiljenämnden göra en viss laglighetsprövning av bevisupptagningen, skiljenämnden ska bland annat bedöma om handlingarna är tillräckligt identifierade och specificerade.¹⁰⁸ Skiljenämnden ska inte godkänna bevisupptagning i tingsrätt som inte kan ske lagligen. Det skulle vara tidsödslande om skiljenämnden godkände en ospecificerad editionsbegäran i och med att en sådan kommer att avvisas av domstolen. Editionssökanden skulle då tvingas vända sig till nämnden ännu en gång för att på nytt söka identifiera och specificera eftersökta handlingar. En sådan ordning där skiljenämnden inte på förhand gör en korrekt laglighetsprövning skulle resultera i ett mer kostsamt och tidskrävande förfarande. Vägledning för skiljenämndens bedömning kan hämtas ur 38 kap. 2 § RB.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Se Madsen, s. 228; Jfr. Prop. 1998/99:35, s. 119.

¹⁰⁸ Det finns inga laga hinder för skiljenämnden att lämna tillstånd till ett så ospecificerat editionsyrkande att det inte kan sanktioneras av domstol, vilket indikerar att kraven som ställs för editions i skiljeförfaranden är lägre ställda än i domstolsförfaranden trots att skiljenämnden ska beakta RB:s regler. Jag har dock svårt att se att en skiljenämnd med beaktande av effektivitetsaspekter skulle ge tillstånd till en ospecificerad begäran om editionsföreläggande.

¹⁰⁹ Se NJA 2012 s. 289, p. 6; Lindskog (Version 3 2020), kommentaren till 26 § LSF, avsnitt 4.1.1–4.1.2 med däri gjorda hänvisningar; Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister Del II*, s. 255. Att skiljenämnden inte ska tillåta bevisupptagning som inte lagligen kan ske vid tingsrätten kan anses vara en självklarhet.

När den editionssökande parten inte kan specificera eller identifiera de eftersökta handlingarna i tillräcklig mån är det endast lämpligt att skiljenämnden på parts begäran meddelar en editionsanmodan snarare än ett editionsföreläggande. Ett editionsföreläggande i domstol kan genomdrivas med rättsligt tvång och är därför att betrakta som integritetshotande, en editionsanmodan är därför lämpligast då det rör sig om en allmänt hållen editionsbegäran. Den editionssökande i skiljeprocessen kan begära editionsförhör i enlighet med 38 kap. 4 § RB om den editionssökandes motpart inte lämnar tillräckliga uppgifter för att möjliggöra formuleringen av ett tillräckligt bestämt editionsyrkande, förhöret sker i syfte att inhämta upplysningar för att kunna identifiera handlingar av bevisrelevans.¹¹⁰

En förutsättning för att skiljenämnden på parts begäran ska anmoda en part att inkomma med en efterfrågad handling är att skiljenämnden anser att bevismedlet har ett relevant bevisvärde. Endast i undantagsfall får skiljenämnden anmoda en part att utge handlingar som saknar bevisbetydelse, exempelvis i syfte att skiljenämnden ska förstå bakgrunden till komplicerade affärstvister och därav kunna belysa tvisten.¹¹¹ Vidare krävs det att handlingarna som är föremål för anmodan identifieras och att det som åsyftas med anmodan närmare preciseras. Det kan förväntas att den editionssökande anger skäl för de efterfrågade handlingarnas bevisbetydelse. Kraven som ställs på identifiering och precisering bör i princip vara desamma i skiljenämnd som i rättegång.¹¹²

Skiljenämnden begränsas av 25 § 3 st. LSF och får inte ta upp ed, sanningsförsäkran eller använda tvångsmedel för att skaffa in begärd bevisning genom en begäran om editionsanmodan. Tvångsmedel är förbehållna förfaranden i allmän domstol med hänsyn till de

¹¹⁰ Se Lindskog (Version 3 2020), kommentaren till 26 § LSF, avsnitt 4.1.4, not. 750 med däri gjorda hänvisningar; Heuman, *Skiljemannarätt*, s. 478; Om felaktigheter uppstår i samband med att skiljenämnden behandlar editionsförelägganden kan eventuellt klander bli aktuellt, se vidare avsnitt 4.3.2 och not. 118 nedan.

¹¹¹ Notera att skiljenämnden inte hade kunnat tillåta att ett editionsföreläggande av detta slag tas upp i domstol. Endast skiljenämnden är så pass fri i sin bedömning att anmodan kan avse handlingar utan bevisbetydelse.

¹¹² Se Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister Del II*, s. 240 ff.; Lindskog (Version 3 2020), Kommentaren till 25 § LSF, avsnitt 4.1.5.

rättssäkerhetsgarantier som ett domstolsförfarande avser att bringa parterna.¹¹³

4.3.2 Klander hänförlig till edition

Heuman diskuterar de problem som editionssökanden står inför i samband med att denne ska identifiera och specificera de eftersökta handlingarna. Den editionssökande parten har ofta ingen insyn i motpartens affärsförhållanden och känner därför inte till vad som kan vara dokumenterat. Av den anledningen kan editionssökanden i de flesta fall inte identifiera handlingar eller ange innehållet i handlingarna i fråga och därmed övertyga rätten om handlingarnas bevisbetydelse. Heuman beskriver detta problem och de svårigheter som editionssökanden ställs inför i samband med identifikationen av handlingarna som ett ”moment 22”.¹¹⁴

En editionsanmodan saknar rättslig verkan och kan därmed inte genomdrivas rättsligt.¹¹⁵ Frågan är om det medför grund att klandra skiljedom om skiljenämnden felaktigt avslår parts begäran om editionsanmodan i enlighet med 34 § LSF?¹¹⁶ En uppfattning i doktrin, som bland annat framförs av Lindskog och Ramberg, är att det inte utgör en klandergrund när skiljenämnden felaktigt avslår en skiljeparts begäran om editionsanmodan. Det kan däremot utgöra en klandergrund om skiljenämnden felaktigt avslår eller vägrar lämna sin medverkan till ett yrkande om bevisupptagning i tingsrätten, det vill säga vid begäran om editionsföreläggande. Den part som är angelägen om att frambringa de efterfrågade handlingarna bör enligt Lindskog inte nöja sig med endast en begäran om editionsanmodan utan bör

¹¹³ Se här prop. 1998/99:35, s. 117 f.; SOU 1994:81, s. 147. Om skiljenämnden lämnar tillstånd till begäran om editionsföreläggande kan detta förenas med tvångsmedel med hjälp av domstolen.

¹¹⁴ Se Heuman, *Editionssökandens moment 22 och yrkeshemligheter*, s. 449.

¹¹⁵ Se ovan avsnitt 4.3.1 och not. 105 däri.

¹¹⁶ Avseende begreppet ”felaktigt” bör det tolkas så att det är en begäran om anmodan eller bevisupptagning i tingsrätten avser bevisning som hade kunnat påverka utgången av målet om den frambringats, se här; NJA 1965 s. 384; Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister Del II*, s. 244.

då yrka på bevisupptagning i tingsrätten, det vill säga framställa en begäran om editionsföreläggande.¹¹⁷

Den part som utan framgång begär edition i ett skiljeförfarande samt förlorar skiljetvisten förblir i ovetskap avseende innehållet i de handlingar som inte lämnats ut kan initiera en klanderprocess i domstol. Den tappande parten kan i klanderprocessen framställa ett editionsföreläggande för att avgöra om utgången av skiljetvisten påverkats av ett felaktigt beslut av skiljenämnden att inte bifalla parts begäran om att motparten ska utge efterfrågade handlingar. Nämnden har i ett sådant fall dragit korrekta slutsatser, men slutsatserna är fattade mot bakgrund av en inkomplett utredning av bevismaterialet som skiljenämnden bär ansvar för. Heuman anser att ett felaktigt beslut om att inte bifalla begäran om att utlämna handlingar av bevisbetydelse utgör grund för att upphäva en skiljedom.¹¹⁸

4.4 Processuell edition

4.4.1 Förutsättningar för edition

Reglerna om skriftliga bevis och edition återfinns i 38 kap. RB.¹¹⁹ Enligt 38 kap. 2 § 1 st. RB ska den som innehar skriftlig handling, som kan antas äga betydelse som bevis, presentera handlingen om den kan identifieras och därtill har relevans- samt bevisbetydelse, så kallad processuell edition.¹²⁰

Kraven för att den editionssökande ska kunna begära edition från motparten har utkristalliserats i praxis. För att edition ska vara möjligt ska motparten (i)

¹¹⁷ Se NJA 1963 Not A 23; Lindskog (Version 3 2020), kommentaren till 25 § LSF, avsnitt 4.5.1 med däri gjorda hänvisningar; Ramberg s. 609 f.

¹¹⁸ Se här Heumans resonemang i: Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister Del II*, s. 255, min uppfattning är densamma som Heumans. Skiljenämnden har i sådant fall varit förhindrade att fatta ett korrekt beslut avseende det som det meddelas skiljedom om. En sådan skiljedom ska rimligen kunna undanröjas på den grunden.

¹¹⁹ RB:s bestämmelser i 38 kap. avseende edition tillämpas brett av skiljenämnder, varför det i detta avsnitt följer en närmare genomgång av dessa.

¹²⁰ Se Lindell, s. 573; NJA 2014 s. 651 p. 6–7.

inneha eller ha besittning till (ii) ett specifikt dokument som (iii) kan antas äga betydelse som bevis (iv) för redan åberopat rättsfaktum.¹²¹

Utgångspunkten i såväl NJA 1998 s. 590 I som II är att editionssökanden ska peka ut de handlingar som denne vill ta del av. Undantaget från detta är om editionssökanden pekar ut en viss kategori av handlingar som denne önskar ta del av alternativt att editionssökanden begär att ta del av alla handlingar som hänför sig till ett noga beskrivet bevisstema.¹²²

Welamson diskuterar i samband med avgörandet i NJA 1977 s. 254 frågan om editionsplikten och skyldigheten att utge handlingar. Welamson konstaterar att rekvisitet i 38 kap. 2 § RB ”kan antagas äga betydelse som bevis”, ska tillmätas vikt på så vis att editionssvaranden inte kan tvingas utge handlingar för att styrka ett påstående i rättegång som inte kan leda till framgång för editionssökanden.¹²³ Det kan diskuteras huruvida Welamsons ståndpunkt baserat på ovan nämnda avgörande är helt korrekt eller om det eventuellt kan ses som ett allt för långtgående argument. Slutsatsen som Welamson drar av avgörandet är ett avsteg från bestämmelserna om skriftliga bevis i 38 kap. 2 § RB, ett sådant avsteg kräver lagstöd. Inte minst kräver Welamsons uppfattning av Högsta domstolens avgörande, men även argumentationen i avgörandet, att den editionssökande parten gör sin talan sannolik på förhand och framlägger förhandsbevisning till stöd för sitt påstående.¹²⁴ Med det sagt är emellertid Welamsons ståndpunkt inte helt utan stöd i senare domstolsavgöranden.¹²⁵

Heuman har diskuterat relevansprövningen av ett editionsyrkande och konstaterar att den endast indirekt utgår från bestämmelsen 38 kap. 2 § RB och snarare direkt utgår från bestämmelsen i 35 kap. 7 § RB. Mot bakgrund

¹²¹ Jfr. NJA 2020 s. 664; NJA 1998 s. 590 I och II; Westberg, *Civilrättsskipning I*, s. 306.

¹²² Se NJA 1998 s. 590 I och II.

¹²³ Se Welamson, s. 150; jfr. NJA 1977 s. 254.

¹²⁴ Min uppfattning stöds av Heuman och Westberg, Heuman diskuterar avgörandet i NJA 1977 s. 254 som Welamsons artikel också berör, se vidare; Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister DEL I*, s. 33 och Westberg bekräftar att en editionssökande inte måste göra ett civilrättsligt anspråk sannolikt för att få bifall till sin begäran; Westberg Peter, *Anskaffning av bevisning i dispositiva tvistemål*, s. 538.

¹²⁵ Welamsons uppfattning bekräftas, om än inte uttryckligen, bland annat av; RH 1988:109.

av dessa bestämmelser finner Heuman att ett editionsyrkande inte kan avvisas mot bakgrund av att handlingarna som omfattas av editionen endast skulle ha ringa bevisbetydelse. För att avvisning ska vara aktuell krävs det att beviset som är föremål för edition helt saknar relevans för aktuellt bevisstema.¹²⁶ Brister yrkandet på så vis att (i) handlingen i fråga inte anges och (ii) inte heller vad som ska styrkas med denna, kan detta leda till avvisning. Om motparten bestrider innehav av en eftersökt handling kan motparten förhöras om saken i ett editionsförhör, se 38 kap. 4 § RB.¹²⁷

Huruvida någon innehar en handling eller inte och vad som krävs för att så ska anses vara fallet har prövats av Högsta domstolen. Editionsplikten utgör en processuell skyldighet för den som innehar en handling som kan antas äga bevisbetydelse. Skyldigheten att tillhandahålla en handling som editions svaranden innehar kan inte begränsas genom varken invändningar med hänvisning till konfidentialitet, bestämmanderätt över handlingen eller att möjligheten att yppa handlingens innehåll har begränsats genom avtal. Trots eventuell förekomst av sådana omständigheter är det faktumet att handlingen innehas som är det enda av betydelse. Särskilt då det saknas stöd för att begränsa tillgången till information genom avtal.¹²⁸

4.4.2 Domstols och parts medverkan

Bevisning ska presenteras i samband med huvudförhandlingen. Domstolen kan genom editionsplikten assistera den editionssökande parten att få tag på bevisning inför huvudförhandlingen. Det betyder dock inte att all bevisning som editions svaranden innehar ska presenteras eller plockas fram. Editionens syfte är inte att den editionssökande parten ska ges en obegränsad rätt till efterforskning eller tillträde till handlingar som innehas av motparten och som skulle kunna vara av relevans för målet. Tanken är istället att regleringen ska tillåta insamling av redan känd bevisning som krävs för att konstatera eller dementera existensen av ett redan åberopat rättsfaktum.¹²⁹

¹²⁶ Se Heuman Lars, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister DEL I*, s. 24 f.

¹²⁷ Se Lindell, s. 574.

¹²⁸ Se NJA 1953 s. 19, p. 12–13; Westberg, *Anskaffning av bevisning i dispositiva tvistemål*, s. 202 f.

¹²⁹ Se Westberg, *Civilrättsskipning I*, s. 304 f.

Part är skyldig att på yrkande av motparten uppge vilka andra skriftliga bevis denne innehar, se 42 kap. 8 § 1 st. RB. När sådana bevis uppges är det i form av en förteckning över vilka skriftliga bevis som motparten innehar, utöver dem som motparten hänvisat till i målet. Den editionssökande parten måste inte ange vilka typer av bevis som ska ingå i förteckningen eller annars konkretisera en sådan framställning. Det är motparten som ska ta reda på vilka bevis denne innehar och upprätta en förteckning över samtliga. En förteckning som överlämnas till den editionssökande parten kan sedermera utgöra grund för den editionssökandes begäran om edition.¹³⁰

Förteckningen som den editionssökande parten begär att ta del av ska inte begränsas till att endast innehålla utskriven skriftlig information. Motparten är också skyldig att frambringa elektroniskt lagrad information, vilket har fastslagits genom praxis. I det första avgörandet avseende frågan, NJA 1998 s. 829, fastslog Högsta domstolen att editionssvaranden kan ha en skyldighet att tillhandahålla elektroniskt lagrad information i utskriven skriftlig form, och i ett senare avgörande, NJA 2020 s. 373, konstaterar Högsta domstolen att editionssvaranden också kan vara skyldig att tillhandahålla material i elektronisk form. Som utgångspunkt kan materialet tillhandahållas i samma format som den editionssvarande själv lagrar informationen i. Editionsplikten kan kräva att editionssvaranden lägger ned arbete för att tillgängliggöra efterfrågat material.¹³¹

Det finns inga sanktioner kopplade till underlåtenhet av motpart att tillhandahålla förteckning över bevisning. Att förteckningen inte överlämnas kan dock medföra nackdelar i samband med bevisvärderingen, jfr. 35 kap. 4 § RB.¹³² Däremot finns det lagregler som fastslår hur en handling som omfattas av edition ska presenteras, vilket sker genom ett föreläggande. Av 38 kap. 5 § RB framgår det att föreläggandet ska innehålla uppgift om var och hur handlingen ska tillhandahållas.¹³³

¹³⁰ Se Westberg, *Civilrättsskipning I*, s. 305.

¹³¹ Se NJA 2020 s. 373; NJA 1998 s. 829; Lindell, s. 575.

¹³² Se Westberg, *Civilrättsskipning I*, s. 306.

¹³³ Se Lindell, s. 574.

4.4.3 Fishing expeditions

Identifikation och specifikation av de eftersökta handlingarna är avgörande för editionsförfarandet. Så kallade ”fishing expeditions”, det vill säga svepande efterforskningar av handlingar med domstols hjälp, är inte tillåtna i Sverige. Parterna har nästan alltid olika informationstillgång i tvister, vilket kan medföra svårigheter för den informationsfattige parten då denne avser att undersöka vilka handlingar som parten med informationsövertag innehar.¹³⁴

Westberg beskriver fishing expeditions och den fredade zonens idé.¹³⁵ En part har ingen medverkansplikt att hjälpa motparten att vinna målet genom att tillhandahålla denne handlingar som skulle kunna vara av betydelse för motpartens talan i målet. För sådan planlös efterforskning av bevisning finns det ingen medverkansplikt. Var part har rätt att hålla sina handlingar av bevisbetydelse för sig själv, intill dess att den informationssökande parten övertygar domstolen om att motparten innehar handlingar med konkretiserad information av betydelse för tvisten. Lyckas den informationssökande parten övertyga domstolen om detta uppstår en medverkansplikt. Genombrottet i den fredade zonen begränsas som ovan konstaterat till det som kan antas äga betydelse som bevis för ett redan åberopat tema.¹³⁶

Högsta domstolen har fastställt att planlösa efterforskningar av motpartens handlingar inte ska omfattas av bestämmelserna i 38 kap. RB och därmed kan parten inte tillgodogöra sig domstolens hjälp i de fallen. Som huvudregel ska domstolen godta skiljenämndens bedömning att de efterfrågade handlingarna har betydelse som bevis i den aktuella skiljetvisten. Ett undantag från huvudregeln gäller då det framgår i domstolen att editionsyrkandet endast syftar till att ge editionssökanden tillgång till handlingar som underlättar utformningen av dennes talan. Sådan efterforskning saknar lagliga förutsättningar och ska således inte tillåtas.¹³⁷

¹³⁴ Se Westberg, *Nordiskt fiskafänge*, s. 443 f.; Ekelöf, s. 236 f.

¹³⁵ Se Westberg, *Nordiskt fiskafänge*.

¹³⁶ Se Westberg, *Nordiskt fiskafänge*, s. 445.

¹³⁷ Se NJA 2012 s. 289, p. 4; NJA 1959 s. 230.

4.4.4 Edition av företagshemligheter

Processlagsberedningen anger i sina motiv att den part som är föremål för ett editionsyrkande kan vägra att tillhandahålla handling om företagshemlighet som genom utgivande av handlingen skulle uppenbaras, förutsatt att synnerlig anledning inte föreligger för att handlingen trots det ska framläggas. Begreppet företagshemlighet överensstämmer i allt väsentligt med begreppet yrkeshemlighet och den praktiska innebörden av begreppen sammanfaller.¹³⁸ För att det ska vara fråga om en företagshemlighet ska hemligheten ha ett ekonomiskt värde för näringsidkaren.¹³⁹ Begreppet företagshemlighet definieras genom 2 § i lag (SFS 2018:558) om företagshemligheter (LFH). Definitionen är ny sedan 2018 och tillkom sedan införandet av direktiv (EU) 2016/943 *om skydd mot att icke röjd know-how och företagsinformation (företagshemligheter) olagligen anskaffas, utnyttjas och röjs*. I och med att en skiljeparts begäran om editionsföreläggande prövas i domstol blir det därför aktuellt att beakta hur en domstol hanterar en sådan begäran om editionssökandens motpart menar att handlingarna innehåller företagshemligheter.

Det uppstår onekligen svårigheter för domstolen när det ska bedömas om en handling omfattar företagshemligheter eller inte, särskilt då part motsätter sig ett editionsyrkande på den grunden. Anta följande; part X begär edition i domstolsförfarande på handling B som innehas av motpart Z, samtliga krav som ställs på ett editionsförfarande är uppfyllda. Z motsätter sig X editionsyrkande med hänvisning till att handling B omfattar information som utgör företagshemligheter. Domstolen har då att bedöma om handling B kan antas innehålla skyddad information. Bedömningen ska följaktligen göras utan tillgång till handlingarna och utan att informationen som Z påstår utgör företagshemligheter har redovisats.¹⁴⁰

¹³⁸ Fortsättningsvis kommer begreppet företagshemlighet att användas, då inbegripet eventuell betydelseglidning mellan begreppen företagshemlighet och yrkeshemlighet.

¹³⁹ Se Madsen, s. 228; Helgesson, s. 28 ff.; SOU 1938:44, s. 413; NJA 1992 s. 307; NJA 1995 s. 347; NJA II 1990 s. 568.

¹⁴⁰ Exemplet är i huvudsak inspirerat av omständigheterna i NJA 2012 s. 289 och se särskilt p. 15 däri.

Bedömningen om handlingarna, vilka är föremål för edition, innehåller företagshemligheter ska först och främst ta sikte på om handlingarna kan antas innehålla företagshemligheter. Bedömningen av handlingarna ser likadan ut i domstol och i skiljeförfarande. Om det kan antas att handlingarna innehåller företagshemligheter lämnas handlingarna endast ut om det finns synnerlig anledning till att så sker. När företagshemligheten för näringsidkaren avser omfattande och centrala affärsförhållanden anses rekvisitet ”synnerlig anledning” endast vara uppfyllt då det föreligger påtagligt starka skäl för att meddela editionsföreläggande. Avvägningen mellan motstående intressen, då det finns synnerlig anledning till att dem lämnas ut, står mellan (i) handlingarnas betydelse som bevis, mot (ii) företagshemlighetens ekonomiska värde. I det fall som det i ett skiljeförfarande begärs edition på företagshemliga handlingar ska bedömningen av handlingarnas bevisbetydelse göras av skiljenämnden. Det faktum att handlingar innehåller information som är företagshemlig räcker inte för att neka en sökande att ta del av dem. Vid en tillåten begäran om editionsföreläggande av företagshemliga handlingar kan dessa lämnas direkt till skiljenämnden efter att de blivit inhämtade av domstolen för att således minska mängden uppgifter som blir offentliga i domstolen.¹⁴¹

Den som är föremål för ett editionsföreläggande som tar sikte på handlingar innehållandes företagshemligheter hamnar i något som Heuman beskriver som ett moment 22. Detta moment 22 uppstår då den som är föremål för editionen själv måste beskriva den konkreta företagshemligheten för att kunna undgå att lämna ut den. Heumans uppfattning är emellertid att det bör räcka att editionssökandens motpart beskriver företagshemligheten i allmänna ordalag. Svårigheten torde slutligen vara att beskriva företagshemligheten på så vis att beskrivningen utgör tillräcklig grund för att definiera innehållet som en företagshemlighet i enlighet med 2 § LFH.¹⁴²

¹⁴¹ Se NJA 2012 s. 289, p. 12 och 16–17; Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljevister DEL I*, s. 39; Prop. 1998/99:35, s. 117 f.

¹⁴² Se Heuman, *Editionssökandens moment 22 och yrkeshemligheter*, s. 449 f.; jfr. även Thyselius s. 40.

Om bedömningen av företagshemligheten skulle sluta med svaret att utlämnandet av handlingarna inte skulle medföra skada av större betydelse får de efterfrågade handlingarna lämnas ut. Så är inte fallet om utlämnandet av handlingarna skulle skada näringsidkaren.¹⁴³ Vad som särskilt ska tas i beaktande vid bedömningen om handlingarnas utlämnande kan medföra skada för näringsidkaren är handlingarnas ålder, tvistens värde och näringsidkarens precisering av vilka uppgifter som skulle innebära skada om de röjs samt vilken skada näringsidkaren kan komma att lida av ett sådant röjande. Äldre handlingar har inte ansetts kunna medföra skada av samma betydelse som nyare handlingar. Hovrätten har genom dom konstaterat att handlingar som omfattas av editionsyrkande ska lämnas ut, trots att handlingarna bedöms innehålla företagshemligheter.¹⁴⁴

Hovrätten motiverar beslutet med att editionssvaranden inte kommer att lida skada av större betydelse då handlingarna är relativt gamla. I min mening har hovrätten i sitt avgörande ett allt för snävt och editionsvänligt angreppssätt. Det ska tilläggas att tvisten rörde belopp överstigande 1 miljard svenska kronor. Hovrätten ägnade inte tvistsumman någon vidare uppmärksamhet, vilket kan tolkas som att företagshemlighetens ekonomiska värde inte tillmäts någon nämnvärd betydelse av rättstillämparen. Avgörandet stärker editionssökandens ståndpunkt i intresseavvägningen mellan å ena sidan intresset att ta del av handlingarna och å andra sidan intresset av att inte avslöja företagshemligheter. Avgörandet innehåller nya ställningstaganden och har därefter inte bekräftats, varken i senare avgöranden eller i doktrinen. Avgörandet bör därför i min mening beaktas med stor försiktighet.¹⁴⁵

Ett vittne kan i enlighet med 36 kap. 6 § 2 st. RB vägra att yttra sig om företagshemligheter, se också här 38 kap. 2 § 2 st. 3 men. RB.¹⁴⁶ Skiljenämnden ska vid en begäran om editionsföreläggande pröva de lagliga

¹⁴³ Se här NJA 1986 s. 398; NJA 1988 s. 652; Fitger m.fl. (Version 90, 2021), kommentaren till 36 kap. 6 § RB.

¹⁴⁴ Se HovR Ö 8181–10.

¹⁴⁵ Se HovR Ö 8181–10.

¹⁴⁶ Begreppen yrkeshemlighet och företagshemlighet torde ha samma betydelse, se not. 138 ovan i detta avsnitt.

förutsättningarna samt i vanligt förekommande fall pröva motpartens invändning innebärandes att utlämnande av handlingen kan medföra att företagshemligheter uppenbaras.¹⁴⁷

Avseende det ovan berörda begreppet, ”synnerlig anledning”, ska en samlad avvägning göras mellan de intressen som är i fråga och därefter resultera i bedömningen av om en sådan synnerlig anledning föreligger. Bedömningen ska inkludera en avvägning mellan parternas respektive intressen, bedömningen ska även beakta proportionalitetsprincipen. Vid beaktande av proportionalitetsprincipen ska ett beviljande av editionsyrkandet vägas mot den skada som editionen innebär för den som drabbas av den och andra därtill motstående intressen. Endast då intresset av att editionsyrkandet bifalls vägs upp av eventuella men som kan följa därav, ska yrkandet bifallas.¹⁴⁸

En företagshemlighet som presenteras i domstol till följd av ett editionsföreläggande meddelat av skiljenämnden omfattas av sekretess enligt 36 kap. 2 § offentlighets- och sekretesslag (SFS 2009:400) (OSL). Företagshemlig information som kommer editionssökanden tillhanda får endast nyttjas inom ramen för det rättsliga förfarandet inom vilket editionen sker samt endast för att editionssökanden ska kunna tillvarata sin egen rätt. Om den editionssökande genom sitt editionsyrkande får ta del av företagshemliga handlingar kommer obehörigt utnyttjande eller röjande av informationen som följer därav kunna föranleda skadeståndsansvar enligt 8 § LFH och sådant obehörigt utnyttjande kan även komma att vitesförbjudas i enlighet med 12 § LFH.¹⁴⁹

För skiljeförfaranden är utgångspunkten till skillnad från domstol att det är ”icke-offentligt”, det vill säga att det är hemligt och stängt för allmänheten. Förhållandet att skiljeförfarandet är hemligt kan brytas då allmän domstol på ett eller annat sätt medverkar till skiljeförfarandet, exempelvis genom att bistå

¹⁴⁷ Se Madsen, s. 228; De lagliga förutsättningarna för att skiljenämnden ska bevilja parts begäran om edition finner du i avsnitt 4.3.1 ovan.

¹⁴⁸ Se Fahlbeck m.fl., avsnitt 9.4.1, under rubriken: Edition; SOU 2017:45, s. 282; Svea hovrätt, Ö 4004–09, beslut 2010-03-23; jfr. Prop. 1998/99:11, s. 64 f.

¹⁴⁹ Se Fahlbeck m.fl., avsnitt 9.4.1 under rubriken: Edition.

vid en editionsbegäran.¹⁵⁰ När parts begäran om editionsanmodan avser handlingar av stor betydelse för innehavaren, exempelvis sådana som omfattar känslig information, bör skiljenämnden beakta innehavarens intresse av att sådana handlingar inte lämnas ut.¹⁵¹ Skiljenämnden kan själva avgöra när den ska uppmana en part att lämna ut handlingar, särskilt då sådana handlingar har ett (i) ringa bevisvärde, (ii) endast belyser tvisten eller om (iii) handlingarnas innehåll eller bevisbetydelse inte kan bedömas av skiljenämnden i förväg.¹⁵² Det finns emellertid en sekretessbestämmelse i 36 kap. 2 § 3 st. OSL som gäller vid förhör i enlighet med 26 § LSF. Sekretessen gäller sådana uppgifter som framgår av 36 kap. 2 § 1 st. OSL, för att sekretessen ska gälla krävs det att part framställer en begäran därom innan förhöret hålls.¹⁵³

Det är skiljenämnden som beslutar om en part ska lämna ut handlingar och som ger tillstånd för bevisupptagning i tingsrätten. Tingsrätten ska endast pröva om det finns lagliga hinder mot den begärda åtgärden och ska således inte pröva om åtgärden är befogad eller inte. I ett hovrättsavgörande har det presumerats att skiljenämndens beslut om att en part ska lämna ut handlingar och det faktum att skiljenämnden gett tillstånd till att ett editionsföreläggande tas upp i domstol talar för att det finns starka skäl att handlingarna lämnas ut, trots att handlingarna omfattade företagshemligheter och att parterna var konkurrenter. Hovrättens bedömning grundades på att den editionssökande parten ansågs ha ett befogat intresse av att få ta del av handlingarna och dess antagna betydelse som bevis i förfarandet.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Se SOU 1995:65, s. 190; Prop. 1998/99:35, s. 117.

¹⁵¹ En beviljad begäran om editionsanmodan innebär att domstolen inte blir inblandad, varför det inte heller finns någon risk att handlingarna blir offentliga. Risken ligger då i att motparten kan ta del av eventuellt företagshemlig information.

¹⁵² Se Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister Del II*, s. 242.

¹⁵³ Se Lenberg, Tansjö och Geijer, (Version 24, 2021), kommentaren till 36 kap. 2 § OSL.

¹⁵⁴ Se prop. 1998/99:35, s. 226 f.; HovR Ö 8181–10 som diskuterats i ovan not. 145, i tillägg till det ovan diskuterade kan det kort sägas att det i min mening inte bör vara utgångspunkten att utlämnande ska ske om skiljenämnden fattat beslut om utlämnande och lämnat tillstånd till editionsföreläggande i domstol. Det torde ligga inom domstolens behörighet och uppdrag att själva pröva utlämnande av sådana handlingar, även om utgångspunkten bör vara att skiljenämndens bedömning är korrekt. Till stöd för min uppfattning se implicit; NJA 2012 s. 289.

Hovrättsavgörandet¹⁵⁵ ger upphov till främst ett frågetecken, nämligen om domstolen överhuvudtaget beaktar näringsidkarens intresse i att handlingarna inte lämnas ut om skiljenämnden beslutat att handlingarna ska lämnas ut. Domstolen ska pröva om det finns lagliga hinder mot handlingarnas utlämnande och ska således inte enbart förlita sig på skiljenämndens beslut. Hovrättens argumentation indikerar att starka skäl talar för att ett editionsföreläggande som omfattar företagshemliga handlingar ska godkännas av domstolen om skiljenämnden givit tillstånd till parts begäran om editionsföreläggande. Med den ordningen blir domstolens laglighetsprövning närmast illusorisk.¹⁵⁶

4.4.5 Kort om den amerikanska synen på edition

Då det svenska editionsförfarandet såsom det tillämpas i såväl skiljeprocessoer som domstolsprocesser jämförs med det amerikanska framträder väsentliga skillnader avseende hur parter kan tillgodogöra sig den efterfrågade informationen samt i vilken mån sådan information kan tillgodogöras den editionssökande, särskilt när det gäller så kallade fishing expeditions.¹⁵⁷

Som tidigare konstaterats råder det i princip ett förbud mot planlösa efterforskningar av information inom svensk rätt.¹⁵⁸ Den svenska uppfattningen är att parterna ska klara efterforskningen på egen hand och det finns ingen medverkansplikt för motparten att hjälpa den editionssökande parten att erhålla information för att vinna målet. Var part har rätt att hålla sina kort mot bröstet, det är en fredad zon.¹⁵⁹

När Westberg jämför svensk rätt med amerikansk används metaforen att den svenska dammen är täckt med ett tjockt lager is, emedan den amerikanska

¹⁵⁵ Se HovR Ö 8181–10 som resonemangen i detta stycke bygger på.

¹⁵⁶ Jfr. Prop. 1998/99:35, s. 226 f.

¹⁵⁷ Se Westberg, *Nordiskt fiskafänge*, s. 443 men också; Surbin, s. 738 f. där den amerikanska Supreme Court konstaterar att editionsreglerna i USA ska antas genom en bred och liberal tillämpning.

¹⁵⁸ Se ovan avsnitt 4.4.3 som behandlar frågor om edition och fishing expeditions inom svensk rätt.

¹⁵⁹ Se Westberg, *Nordiskt fiskafänge*, s. 444 f.

dammen ständigt är isfri. Inom amerikansk rätt förkastas idén om att parterna slösar tid och kraft på planlös efterforskning. Vardera parten är istället skyldig att berätta för den andre vad som finns i den egna ”dammen”, då undantaget skyddad ”privileged information”. I USA gäller därmed huvudregeln att det är ”korten på bordet”, snarare än ”korten mot bröstet” som är huvudregeln i Sverige.¹⁶⁰

4.5 Vad är bevis - särskilt om edition av expertutlåtanden

4.5.1 Inledning

Nedan kommer jag kort att beröra om och när expertutlåtanden kan anses vara ett bevis. Jag har tidigare i uppsatsen berört vad som kallas för en ”fairness opinion”, det vill säga ett utlåtande om vad som är ett rättvist pris för de ifrågavarande aktierna. Ett sådant utlåtande är vanligt förekommande i inlösentvister och är att betrakta som ett expertutlåtande. Nedan kommer särskilt att fokuseras på vilka expertutlåtanden som kan klassificeras som ett bevis och under vilka förutsättningar så sker. Bestämmelserna om sakkunnig i rättegång finns tillgängliga i 40 kap. RB och tillämpas av skiljenämnden.

4.5.2 Allmänt om edition av expertutlåtanden

Expert- eller sakkunnigutlåtandens¹⁶¹ betydelse som bevis och i vad mån de omfattas av editionsplikten har vid flera tillfällen varit föremål för prövning i Högsta domstolen.¹⁶² Högsta domstolen har i ett fall prövat en tvist i vilken part X inhämtat ett expertutlåtande som part Z yrkade att få ta del av för att använda som bevisning i målet. Utgångspunkten är att en sakkunnig inte har en skyldighet att bistå med sina särskilda kunskaper såvida inte den sakkunniges tjänst förpliktar denne att delta såsom sakkunnig, se 40 kap. 4 §

¹⁶⁰ Se Westberg, *Nordiskt fiskafänge*, s. 445 f., uppfattningen om den isfria dammen bekräftas bland annat av; Kaplow, s. 1204.

¹⁶¹ Begreppen ”expertutlåtande” och ”sakkunnigutlåtande” är synonyma med varandra, fortsättningsvis kommer begreppet ”expertutlåtande” att användas.

¹⁶² Se då särskilt NJA 1963 s. 72 och; NJA 2011 s. 241 som kommer att beaktas nedan.

RB.¹⁶³ Högsta domstolen menar att en part inte kan tvingas lämna ut ett skriftligt expertutlåtande med åberopande av 38 kap. 2 § RB. Ett framtvingat expertutlåtande som innehas av part eller tredje part skulle sätta grundsatsen om att sakkunnig inte är skyldig att utföra ett sakkunniguppdrag ur spel.¹⁶⁴

Högsta domstolen konstaterade dels att den part som tagit råd av annan inte är skyldig att i rätten redogöra för eller avslöja vad rådet innehöll, dels att den sakkunnige ska fredas mot anspråk från motparten som försöker komma åt utlåtandet, oavsett om utlåtandet avges skriftligen eller muntligen. Högsta domstolen anmärker dock ett undantag från den kraftfullt fastställda huvudregeln, det vill säga att ett expertutlåtande kan avkrävas om det inte finns en annan sakkunnig att tillgå.¹⁶⁵ En part kan dock aldrig med stöd av reglerna om editionsplikt ta del av ett expertutlåtande som inhämtats av motparten men som inte getts in som bevisning i målet. Ett expertutlåtande som ges in som bevisning i målet ska motsatsvis komma motparten till del.¹⁶⁶ För det fall som ett expertutlåtande ges in som bevisning i målet kan den sakkunnige höras muntligen vid huvudförhandlingen, förutsatt att (i) part yrkar det och att (ii) den sakkunniges hörande inte uppenbart saknar betydelse.¹⁶⁷

Avgörandet från 1963 svarade under många årtionden för rättsuppfattningen om expertutlåtanden och möjligheterna att avkräva motparten ett sådant utlåtande. Först år 2011 prövades en annan situation som gav upphov till smärre förändringar och nya rekvisit att förhålla sig till vid bedömningen, men framförallt fastställdes och cementerades betydelsen av avgörandet från

¹⁶³ Sakkunniga som genom sin tjänst är skyldiga att åta sig uppdrag är exempelvis offentligt sakkunniga såsom myndigheter, akademiker, fysiska personer som har en offentlig anställning vars syfte är att tillhandahålla yttranden, se Fitger m.fl. (Version 90, 2021), kommentaren till 40 kap. 4 § RB.

¹⁶⁴ Se NJA 1963 s. 72, HD motiverar sitt ställningstagande, det vill säga att sådant framtvingande inte kan ske, med att regeln om sakkunnigas möjlighet att avböja uppdrag skulle bli illusorisk.

¹⁶⁵ Se NJA 1963 s. 72; se också Westberg, *Edition och informationsjakt på expertutlåtanden*, s. 355 f.; Westberg, *Anskaffning av bevisning i dispositiva tvistemål*, s. 530; det vill säga att expertutlåtandet är unikt, till detta återkommer jag nedan.

¹⁶⁶ Se Nordh, *Bevisrätt A*, s. 96; NJA 1963 s. 72; NJA 2011 s. 241.

¹⁶⁷ Se 40 kap. 8 § RB; Nordh, *Bevisrätt A*, s. 99 f.; Fitger m.fl. (Version 90, 2021), kommentaren till 40 kap. 8 § RB; Ekelöf, s. 292.

1963, särskilt med beaktande av att 1963 års fall fäste betydande vikt vid om ingen annan sakkunnig finns att tillgå.¹⁶⁸

I avgörandet från 2011 väckte ett konkursbo återvinningstalan gentemot X. X yrkade att konkursboet skulle förpliktas att utge ett utlåtande från en auktoriserad revisor som utfärdats på uppdrag av konkursförvaltaren och som legat till grund för förvaltarberättelsen i konkursen. X gjorde gällande att revisorsutlåtandet skulle kunna äga betydelse som bevis för frågan om när konkursgäldenären kom på obestånd. Konkursboet anförde och invände att det rörde sig om expertutlåtande som inte omfattas av editionsplikten.¹⁶⁹

En sakkunnig är ett bevismedel och denne tillhandahåller som regel ett utlåtande avseende vissa sakförhållanden, utlåtandet avges baserat på den sakkunniges fackkunskap. Observationer som gjorts av en sakkunnig kan ha bevisbetydelse, att så är fallet innebär emellertid inte att den sakkunnige blir ett vittne eller att det skriftliga utlåtandet utgör ett skriftligt bevis. Den sakkunniges utlåtande och information är till sin natur utbytbart, det vill säga att motsvarande observationer och information hade kunnat inhämtas från en annan sakkunnig med motsvarande fackkunskap. Det är den sakkunnige som är bevismedlet och inte utlåtandet som denne producerar.¹⁷⁰

Vid bedömningen av den sakkunniges observationer ska det särskilt tas fasta på om observationen är unik i den meningen att observationens bevisbetydelse inte kan uppnås på annat sätt. Först då blir den sakkunnige vittnespliktig och ett skriftligt expertutlåtande anses då som ett skriftligt bevis, jfr. 38 kap. 2 § RB.¹⁷¹

Högsta domstolen fann i målet från år 2011 att observationerna som den sakkunnige gjort visserligen inte kunde göras på nytt. Högsta domstolen konstaterade att X inte anfört någon omständighet som indikerar att de

¹⁶⁸ Se NJA 2011 s. 241; Westberg, *Edition och informationsjakt på expertutlåtanden*, s. 356; NJA 1963 s. 72; Westberg, *Anskaffning av bevisning i dispositiva tvistemål*, s. 530.

¹⁶⁹ Se NJA 2011 s. 241, p. 1–2.

¹⁷⁰ Se NJA 2011 s. 241, p. 3–4.

¹⁷¹ Se NJA 2011 s. 241, p. 7.

sakförhållanden som kan ha redogjorts för i expertutlåtandet endast kan bevisas genom just det utlåtandet. Editionsyrkandet från X avslogs därför.¹⁷²

Högsta domstolen befäste i 2011 års fall idén om den sakkunniges ”unika” observationer.¹⁷³ Observationer som inte låter sig göras igen med en annan likvärdig sakkunnig, det vill säga unika observationer som omfattas av editionsreglerna och som därför kan utkrävas med hjälp av 38 kap. 2 § RB. Observationer som inte är unika i den meningen att de låter sig göras igen omfattas inte av editionsreglerna.

För att illustrera Högsta domstolens tankesätt använder jag mig av en modifikation av Westbergs väl genomtänkta exempel.¹⁷⁴ Pondera följande; En sakkunnig befinner sig på en flygplats för att provköra en jetmotor. I samband med provkörningen exploderar motorn och orsakar därmed stora skador på såväl människor som omgivning. Den sakkunnige som närvarade vid explosionen har iakttagit ett händelseförlopp som är unikt i den meningen att det inte kan ersättas eller reproduceras. Om en annan sakkunnig skulle komma till olycksplatsen för inspektion ett par timmar senare skulle observationerna som då görs vara reproducerbara. Reproducerbara expertutlåtanden är inte unika i den mening som Högsta domstolen menar utgöra grund för att ett utlåtande såväl muntligt som skriftligt ska omfattas av editionsreglerna. Sammanfattningsvis innebär det att en sakkunnigs observationer som regel är utbytbara, undantaget är de fall då den sakkunnige närmast är att se som ett vittne till en unik icke-reproducerbar händelse.¹⁷⁵

4.5.3 Edition av expertutlåtanden i skiljeförfaranden

Reglerna för edition av expertutlåtanden som tillämpas vid domstolsförfaranden ska tillämpas likväl i skiljeförfaranden. Skiljenämnden är emellertid friare än domstolen i sin bedömning avseende vilka handlingar

¹⁷² Se NJA 2011 s. 241, p. 9–10 och 12, där domslutet främst berodde på X misslyckade talan, att utfallet skulle blivit ett annat om X utformat sin talan på annat vis är sannolikt.

¹⁷³ Jfr. NJA 1963 s. 72 och; NJA 2011 s. 241 med varandra.

¹⁷⁴ Se Westberg, *Edition och informationsjakt på Expertutlåtanden*, s. 359.

¹⁷⁵ Se Westberg, *Edition och informationsjakt på Expertutlåtanden*, s. 359; NJA 2011 s. 241, p. 4 och 7.

som den kan förmå parten att lämna ut genom en parts begäran om editionsanmodan. Heuman diskuterar frågan om skiljenämndens hantering av editionsyrkanden och konstaterar att skiljenämnden generellt sett bör vara försiktig med att avslå editionsyrkanden med beaktande av risken för att en klandertalan kan komma att bifallas.¹⁷⁶

Heuman manar emellertid skiljenämnder till försiktighet med att uppmana part att utlämna privata expertutlåtanden. Skiljenämnden ska inte dra slutsatser till nackdel för den part som vägrat tillgodose motpartens begäran om att ta del av expertutlåtandet. Huvudregeln är att expertutlåtanden endast kan bli föremål för edition i de fall som det är fråga om ett unikt uttalande som inte låter sig göras på nytt.¹⁷⁷ Sakkunnigskyddet gäller likväl i skiljeförfarande som i domstol, det vill säga att den sakkunnige inte ska tvingas medverka utan ett frivilligt samtycke till sådan medverkan, jfr. 40 kap. 4 § RB.¹⁷⁸

Heuman diskuterar också frågan om en editionssökande kan komma åt expertutlåtanden som har karaktären av råd och har lämnats till motparten mot bakgrund av en förestående eller påbörjad tvist. En skiljenämnd ska inte uppmana part på editionssökandes begäran att utlämna privata expertutlåtanden som part ensamt bekostat och som part vill hålla hemligt mot bakgrund av att ett sådant utlåtande eventuellt innehåller information till fördel för motparten och således även information till nackdel för editionssvaranden.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Se Heuman, *Skiljemannarätt*, s. 462; Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister Del II*, s. 250. Se även ovan avsnitt 4.3.2 avseende klander av skiljedom hänförligt till edition.

¹⁷⁷ Se ovan avsnitt 4.5.2 och not. 171 däri.

¹⁷⁸ Se prop. 1998/99:35, s. 227; Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister Del II*, s. 250 f. se även; NJA 1963 s. 72 samt; NJA 2011 s. 241.

¹⁷⁹ Se Heuman, *Skiljemannarätt*, s. 462; Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister Del II*, s. 250 f..

4.5.4 Edition av expertutlåtanden, några reflexioner

När Högsta domstolen diskuterar begrepp som ”reproducerbar” och ”unik” uppfattar jag det som viktigt att skilja mellan olika former av expertutlåtanden och under vilka omständigheter som sådana givits. Alla expertutlåtanden är i någon mening oersättliga och alla sakkunniga besitter olika information och därtill fackkunskap. Omständigheterna i det enskilda fallet kan eventuellt medföra utrymme för tolkning och arbete enligt den sakkunniges personliga preferenser, något som kan medföra betydande olikheter i olika expertutlåtanden trots att dessa avser ”samma sak”. Högsta domstolen tar emellertid inte sikte på sakkunnigas eventuella olikheter avseende kunskapsinnehav, personliga preferenser och de olika bedömningar till följd av detta som de kan göra i egenskap av sakkunniga. Prejudikatet tar snarare sikte på observationer som på grund av en händelse, oavsett dess form, inte är reproducerbara. Observationer som utförs under ”normala” förhållanden omfattas sannolikt inte av Högsta domstolens prejudikatregel och vad som anses vara en unik observation beroende på om tillgängliga sakkunniga inom ett visst område är begränsat i förhållande till antal eller dess kunskapsnivå.¹⁸⁰

Vidare innebär 2011 års fall inte ett totalt förändrat rättsläge. I 1963 års fall fästes särskild vikt vid om en annan sakkunnig finns att tillgå, det vill säga om den sakkunniges observationer är ”unika” eller inte. Högsta domstolen tydliggjorde emellertid idén som egentligen lanserades redan 1963 genom att betona att det är observationens egenskap såsom unik eller inte som det ska fästas avgörande vikt vid. Högsta domstolen diskuterade också i 2011 års fall om observationen är reproducerbar eller inte såsom en bedömningsgrund, också detta diskuterades i fallet från 1963.¹⁸¹

¹⁸⁰ Till stöd för resonemangen se; NJA 2011 s. 241.

¹⁸¹ Jfr. NJA 2011 s. 241; NJA 1963 s. 72.

4.6 Avslutande kommentar

Edition är ett komplicerat område och aktualiseras inte minst då minoritetsägare i ett inlösenförfarande ska försöka tillgodogöra sig information samt även då de önskar ta del av ett expertutlåtande i form av en fairness opinion för att bilda sig en uppfattning om vad som är ett skäligt pris för aktierna. Mot bakgrund av detta kommer jag i *kapitel 5* att behandla två problemsituationer avseende just minoritetens tillgång till fairness opinions och informationstillgångens effekter för att minoriteten ska kunna tillvara ta sin rätt att erhålla ett skäligt pris för sina aktier.

5 Problematisering

5.1 Inledning

I detta kapitel kommer det som framförts under *kapitel 2–4* att omsättas till mer praktiska och utvecklade problemsituationer. I många fall tenderar akademiska framställningar fokusera på vad som är gällande rätt och att beskriva densamma. För att bygga en djupare förståelse för ett ämne krävs det enligt min uppfattning, oavsett vilket ämne det än må vara, att problemen som är föremål för utredning också exemplifieras och därefter diskuteras. Min avsikt är att läsaren med hjälp av problemsituationerna på ett förenklat sätt ska kunna tillgodogöra sig kunskap om inlösenförfarandet och edition inom ramen för detta.

Rodhe och Skog har i boken, *Rodhes aktiebolagsrätt*, kommenterat minoritetsaktieägarnas tillgång till information i inlösentvister. Det avsnitt som behandlar frågan är kort och kommentaren följs inte senare upp med vare sig diskussion eller källhänvisningar, avsnittet uppmärksammar emellertid de problem som denna uppsats avser att belysa. I boken uttrycks;

”En väsentlig svårighet för minoriteten är också att den ofta inte har tillgång till den information om bolagets förhållanden, som kan behövas för att övertyga en domstol om att majoriteten missbrukat sin position”¹⁸²

Nedan ska ett antal problemsituationer presenteras och analyseras för att kunna utveckla en bredare förståelse för det problem som citatet ger uttryck för.

Problemsituationerna och de efterföljande diskussionerna avser att diskutera vilka problem minoritetsägare kan komma att ställas inför då en editionsbegäran framställs i ett inlösenförfarande.¹⁸³ Samtliga

¹⁸² Rodhe och Skog, s. 256.

¹⁸³ *Kapitel 5* har för avsikt att besvara frågeställning 1 i avsnitt 1.2 ovan, frågeställningen är emellertid problematiserande, varför ett besvarande av den kräver en problematisering med efterföljande diskussion snarare än ett entydigt svar i form av ett ja eller ett nej.

problemsituationer utgår från ett hypotetiskt tvångsinlösenförfarande där majoritetsägaren A med sammanlagt 91 % av aktierna i bolaget X har för avsikt att lösa ut minoriteten i bolaget. Förfarandet leder till en tvist som tas upp till prövning inför en skiljenämnd. Minoriteten kan komma att företrädas av en god man, men det betyder inte att samtliga minoritetsägare måste företrädas av den gode mannen.¹⁸⁴

Problemsituationerna kommer behandla olika spörsmål som skiljenämnden samt parterna kan komma att ställas inför under skiljeförfarandets gång. Särskilt kommer fokus att läggas på minoritetsägarnas möjlighet att tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för sina aktier genom att bland annat utnyttja sina möjligheter att begära tillgång till information från majoritetsägaren genom ett editionsförfarande. Vartefter en problemsituation har presenterats kommer densamma att följas av en diskussion som belyser de eventuella problem som kan komma att uppstå med anledning av den uppkomna situationen.

5.2 Problemsituation 1

5.2.1 Allmänna utgångspunkter

Majoritetsägaren A har tillsammans med styrelsen i bolag X inhämtat en så kallad fairness opinion¹⁸⁵ från en ledande finansiell rådgivare och bank. Fairness opinionens innehåll reflekterar i sin helhet över den finansiella rådgivarens syn på målbolagets värde och kanske främst de enskilda aktiernas värde. Utlåtandet offentliggjordes av målbolaget genom ett dokument som kortfattat sammanfattar den finansiella rådgivarens slutsats avseende värderingen av bolaget, det vill säga vilket aktiepris som är finansiellt skäligt för minoritetsägarna. Den mer omfattande utredningen och underlaget för densamma offentliggjordes emellertid inte. Minoriteten är emellertid inte medveten om att det finns en omfattande utredning som ligger till grund för

¹⁸⁴ Se vidare ovan avsnitt 3.2.3 och not. 71–73 däri som närmare behandlar frågor om företräderskap och god man i inlösenförfaranden.

¹⁸⁵ Avseende fairness opinion se ovan avsnitt 3.3 och not. 95 med däri gjorda hänvisningar.

det mer sammanfattade utlåtandet. Det är också den kortare versionen av utlåtandet som majoritetsägaren lämnar till skiljenämnden för bedömning.

En god man är utsedd att företräda minoriteten. Den gode mannen begär, för minoritetsägarnas räkning, att ta del av ett antal angivna handlingar. Den gode mannens begäran omfattar handlingar som är en del av och som utgör grunden för den sammanfattade fairness opinion som lämnats, däribland presentationsmaterial till styrelsen och underlag för utlåtandet. Majoritetsägaren invänder mot den gode mannens begäran. Majoritetsägaren menar bland annat att innehållet i yttrandet är betydelselöst, saknar verkan som bevis samt har karaktären av ett råd som lämnats dels mot bakgrund av ett inlösenförfarande, dels mot bakgrund av en förestående eller påbörjad tvist.

5.2.2 Diskussion

En fairness opinion utgör ett viktigt underlag för olika bedömningsfrågor som uppstår i samband med en inlösentvist, däribland att fastställa ett skäligt pris på aktierna. Utlåtandet kan därför sägas vara av stor betydelse för minoriteten att ta del av för att kunna tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för sina aktier samt för att förhindra att majoritetsägaren missbrukar sin position genom det presumerade informationsövertaget som denne besitter.¹⁸⁶ Vid fastställandet av aktiernas skäliga pris uppstår det en intressekonflikt som innebär att majoritetsägaren sannolikt kommer göra allt vad denne kan för att motivera ett så lågt pris för aktierna som möjligt. Det är inte ovanligt att majoriteten som har ett informationsövertag samt även insyn i bolagets centrala affärsförhållanden fattar affärsbeslut för att minska värdet på aktierna för en kort stund, exempelvis genom att skjuta upp investeringar eller genom att majoritetsägaren undviker att offentliggöra information som kan motivera ett högre pris per aktie.¹⁸⁷ Minoritetsägarnas intresse är naturligen att erhålla

¹⁸⁶ Se här; Rodhe och Skog, s. 256, som belyser de svårigheter som minoritetsaktieägarna står inför i samband med att majoritetsaktieägaren i de flesta fall har ett informationsövertag.

¹⁸⁷ Se här; Subramanian, s. 617 f. som exemplifierar ett fall där ett bolag annonserade nyheter som fick aktien att falla med 10 %. Två veckor senare framställdes ett utköpsförslag som utgick från aktiekursen efter den kraftiga kursrörelsen. Observera att

så hög ersättning som möjligt för aktierna eller i vart fall bli ersatta för vad som motsvarar ett skäligt pris för aktierna.

För att minoriteten i detta läge ska kunna erhålla ett skäligt pris för sina aktier krävs det effektiva hjälpmedel och resurser. Ett sätt för minoriteten att tillvarata sin rätt är genom edition. Som ett första steg kräver edition att ett editionsföreläggande riktas gentemot majoritetsägaren med begäran om att få ta del av utlåtandet i sin helhet. För att ett sådant föreläggande över huvud taget ska bli aktuellt krävs det att minoriteten kan identifiera och precisera den handling som avses. Pondera att minoriteten genom den gode mannen inte har möjlighet att uppfylla de krav som ställs för att en editionsbegäran ska kunna bifallas och verkställas, det vill säga att minoriteten inte kan identifiera och specificera relevanta handlingar. Det finns i sådant fall ingen möjlighet för minoriteten att vinna framgång med editionsupptagning vid tingsrätt. Då återstår endast möjligheten för minoriteten att begära att skiljenämnden meddelar en editionsanmodan avseende de efterfrågade handlingarna.¹⁸⁸

Expertutlåtanden, vilket en fairness opinion i detta fall anses vara, kan göras till föremål för edition i de fall som expertutlåtanden är unika och ej reproducerbara.¹⁸⁹ Det är inte otänkbart att majoritetsägaren i detta fall invänder mot minoritetens begäran om edition avseende utlåtandet med hänvisning till att utlåtandet inte är unikt i den meningen att det är reproducerbart och därmed hänvisar minoriteten till en motsvarande finansiell rådgivare för en likvärdig bedömning. Majoritetsägaren kommer också, med största sannolikhet, att hävda att utlåtandet inte utgör ett bevis över huvud taget.

Ett ytterligare argument som majoritetsägaren kan framföra för sin sak är att det mer omfattande utlåtandet snarare har karaktären av ett råd som lämnats mot bakgrund av en förestående eller påbörjad tvist, det vill säga

Subramanians exempel avser ett publikt bolag och jag avser med exemplet att belysa ett problem som också kan uppstå i ett privat bolag utan att en aktiekurs finns att följa och fastställa värderingen utefter.

¹⁸⁸ Editionsanmodan i skiljeförfarande har behandlats i ovan avsnitt 4.3.1, se not. 110–112 däri.

¹⁸⁹ Vad som gäller vid edition av expertutlåtanden behandlas i ovan avsnitt 4.5.

inlösenförfarandet. Skiljenämnden ska inte uppmana majoritetsägaren att på minoritetens begäran utlämna ett privat expertutlåtande som majoritetsägaren ensamt bekostat och som denne vill hålla hemligt eftersom det kan innehålla information till fördel för minoriteten och således även information till nackdel för majoritetsägaren. Majoritetsägaren kan därmed framföra argumentet att det mer omfattande utlåtandet är ett privat råd som denne vill hålla hemligt mot bakgrund av ovanstående. Hur ett sådant argument står sig när det omsätts i praktiken är emellertid oklart. Det kan tänkas att ett sådant argument i viss mån avskräcker skiljenämnden från att bevilja en editionsbegäran med beaktande av risken för en klandertalan. Med det sagt kommer detta argument som majoriteten framför sannolikt inte vara ensamt avgörande för att minoritetens editionsbegäran ska avslås, snarare kan detta argument utgöra en del av en samlad argumentation från majoritetsägaren som slutligen medför att de efterfrågade handlingarna inte lämnas ut.¹⁹⁰

Minoriteten ställs nu inför flera svårigheter och problem. Inledningsvis måste minoriteten lyckas övertyga skiljenämnden om att utlåtandet är unikt i den meningen att det inte är reproducerbart på så vis att samma bedömning inte låter sig göras igen. För att lyckas övertyga skiljenämnden om detta måste minoriteten visa att det råder brist på information och underlag som möjliggör ett rättvisande utlåtande. Utlåtandet bygger i allt väsentligt på information som den breda allmänheten inte har tillgång till, exempelvis interna dokument såsom avtal och annan information om affärsförhållanden av väsentlig betydelse för bedömningen. Sådan intern information har minoriteten som regel inte tillgång till. Ett rättvisande utlåtande blir därför omöjlig att få till stånd om minoriteten inte ges tillgång till det interna materialet. Det interna materialet är sannolikt inte möjligt att identifiera och specificera för att kunna begära edition, i och med att minoriteten inte vet vilken intern information som ligger till grund för utlåtandet. Information som den breda allmänheten har tillgång till, såsom årsredovisningar, är sannolikt inte tillräckligt för att ge

¹⁹⁰ Se ovan avsnitt 4.5.3 och not. 179 däri samt: Heuman, *Skiljemannarätt*, s. 462; Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister Del II*, s. 250 f..

ett rättvisande utlåtande. Minoriteten måste i tillägg till detta bemöta majoritetsägarens argument avseende utlåtandets karaktär såsom ett råd.

Majoritetsägaren kan också, i anslutning till sitt yrkande om att utlåtandet inte är unikt och därmed reproducerbar med hänvisning till praxis hävda att en part som huvudregel inte är skyldig att lämna ifrån sig ett expertutlåtande så länge det finns andra sakkunniga att tillgå.¹⁹¹ Det argumentet är emellertid endast hållbart så till vida att den andre sakkunnige har tillgång till motsvarande information att grunda sitt utlåtande på. Trots detta och mot bakgrund av att det är en kortfattad redovisning av det mer omfattande utlåtandet är det inte omöjligt att ett sådant argument vinner framgång. Det torde vara betydligt enklare att reproducera ett utlåtande som inte är särskilt omfattande och som därtill inte heller kan anses vara behäftad med sådana egenskaper som gör det unikt i den meningen att det inte blir reproducerbart.

Editionsproblem kan också uppstå i samband med att minoriteten försöker få fram ytterligare information som ligger till grund för den samlade bedömningen i utlåtandet. Minoriteten har i denna problemsituation tagit del av den kortfattade versionen och är inte medvetna om att det finns en mer omfattande version som majoritetsägaren besitter samt vilken information som majoritetsägaren lämnat den finansiella rådgivaren för att kunna göra den bedömningen. Majoritetsägaren har i detta fall gjort ett för denne smart drag genom att endast inge den kortfattade versionen av utlåtandet. Därigenom blir det svårt för minoriteten att tillgodogöra sig information som majoritetsägaren inte vill att minoriteten ska få kännedom om i och med att det blir mycket svårt att identifiera handlingar som minoriteten inte känner till. Majoriteten har inte lämnat in det mer omfattande utlåtandet till skiljenämnden för bedömning men baserar trots detta sin talan på informationen som framkommer därur. På så sätt riskerar minoriteten att gå miste om viktig information som krävs för att de på ett adekvat och effektivt sätt kunna tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för sina aktier.

¹⁹¹ Se här; NJA 2011 s. 241, p. 10 samt även; NJA 1963 s. 72 som bekräftar ställningstagandet, se också avsnitt 4.5.2.

Mot bakgrund av detta kommer det bli svårt för minoritetsägarna att uppfylla de lagliga förutsättningarna för att kunna begära edition på eventuell bakgrundsinformation till det kortfattade utlåtandet och det mer omfattande utlåtandet i dess helhet.

5.3 Problemsituation 2

5.3.1 Allmänna utgångspunkter

Problemsituation 2 överensstämmer i allt väsentligt med Problemsituation 1 med den skillnaden att minoriteten i detta fall är medvetna om att det finns en mer omfattande utredning som ligger bakom det mer sammanfattade utlåtandet. Det är också i detta fall den kortare versionen som majoritetsägaren lämnar till skiljenämnden för bedömning.

Den gode mannen begär för minoritetens räkning att ta del av ett antal angivna handlingar. Den gode mannens begäran omfattar inte minst handlingar som är en del av och som ligger till grund för det mer omfattande utlåtandet, däribland presentationsmaterial och underlag för utlåtandet. Majoritetsägaren invänder mot den gode mannens begäran och menar bland annat att innehållet i utlåtandet är betydelselöst, saknar verkan som bevis samt innehåller företagshemlig information.

5.3.2 Diskussion

Den huvudsakliga skillnaden mellan denna problemsituation jämfört med den första är att minoriteten i detta fall känner till att det finns ett mer omfattande utlåtande som majoritetsägaren med största sannolikhet bygger sin bedömning på. I den föregående problemsituationen fanns det avsevärda svårigheter för minoriteten att tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för sina aktier på ett effektivt och adekvat sätt i och med att det var omöjligt för minoriteten att identifiera och specificera de handlingar som dem önskade att ta del av. I problemsituation två har minoriteten tagit del av en kortfattad version men är samtidigt medvetna om det mer omfattande utlåtandets existens, varför det inte torde vara en komplicerad uppgift att identifiera och specificera det omfattande utlåtandet.

Under förutsättning att minoriteten framställer en editionsbegäran inför domstol torde det inte finnas några nämnvärda svårigheter med att uppfylla de lagliga förutsättningarna, det vill säga identifierings- och specificeringskraven för att skiljenämnden ska kunna godkänna editionsbegäran och därmed möjliggöra bevisupptagning i tingsrätten. Frågan är om minoriteten genom att känna till det mer omfattande utlåtandet kan begära edition på handlingar som legat till grund för utlåtandet eller som använts vid framställningen av densamma, exempelvis presentationsunderlag eller annat underlag såsom avtal och redovisningar. I det fall som minoriteten begär att ta del av en viss kategori av handlingar krävs det att samtliga handlingar hänför sig till ett av dem noga beskrivet bevistema.¹⁹²

Detta förutsätter emellertid att minoriteten kan peka ut en ”viss kategori” av handlingar och presentera ett aktuellt bevistema till vilka de efterfrågade handlingarna har betydelse. Att peka ut en viss kategori av handlingar förutsätter inte att varje specifik handling kan identifieras, snarare handlar det om att konkretisera handlingarna i ett sammanhang. Det sammanhanget förutsätter självklart att kraven på identifikation och bevisrelevans är uppfyllda samt att motparten kan förstå vilka handlingar det är som minoriteten avser att få tillgång till och till vilket bevistema som dessa hänför sig.¹⁹³

Att motparten ska kunna förstå vilka handlingar som avses, och att samtliga krav på edition uppfylls är emellertid inte helt okomplicerat i sammanhanget. Särskilt med beaktande av att den editionssökande parten (minoriteten) sällan har den insyn i majoritetsägarens affärsförhållanden som krävs för att kunna identifiera handlingarna eller ange innehållet i handlingarna och på så sätt kunna övertyga tingsrätten om handlingarnas bevisbetydelse.¹⁹⁴ Sannolikheten är större i denna problemsituation, trots den alltjämt

¹⁹² Förutsättningarna som står minoriteten till buds i detta fall avseende editionsmöjligheter har behandlats av HD i NJA 1998 s. 590 I och II. Se även ovan avsnitt 4.4.1 not. 122.

¹⁹³ Se ovan avsnitt 4.4.1.

¹⁹⁴ Här skapas ett ”moment 22”, den editionssökande vill få tillgång till vissa särskilda handlingar men kan på grund av begränsad insyn inte uppfylla de krav som ställs på edition, se vidare; Heuman, *Editionssökandens moment 22 och yrkeshemligheter*, s. 449, för utvecklade resonemang.

begränsade insynen jämfört med den föregående, att minoriteten kan ta del av de dokument som efterfrågas. I och med att minoriteten har tillgång till information om att ett mer omfattande utlåtande finns torde det innebära att ett editionsyrkande om att ta del av sådana handlingar som legat till grund för detsamma kan leda till bifall. I detta fall är det enklare för minoriteten att peka ut en kategori av handlingar som därmed kan bli föremål för edition, förutsatt att det anges vilket bevisstema samt åberopat rättsfaktum som handlingarna avser att styrka.¹⁹⁵

Det är inte osannolikt att majoritetsägaren i samband med att minoriteten begär edition på en viss kategori av handlingar invänder att de begärda handlingarna innehåller företagshemligheter och därför inte kan lämnas ut.¹⁹⁶ Majoritetsägaren behöver självklart inte presentera de handlingar som denne menar innefattar företagshemligheter, en sådan presentation skulle röja hemligheterna och därav komma minoriteten till känna. Majoritetsägarens uppgift blir istället att göra det antagligt att handlingarna innehåller företagshemligheter. Förutsatt att majoritetsägaren uppfyller det relativt lågt ställda kravet på att det kan antas att handlingarna innehåller sådan företagshemliginformation måste minoriteten visa att det finns synnerlig anledning att handlingarna lämnas ut, trots deras företagshemliga innehåll. Bedömningen ska bygga på en avvägning mellan å ena sidan handlingarnas bevisbetydelse och å andra sidan deras ekonomiska värde.¹⁹⁷

Hur skiljenämnden skulle avgöra en sådan fråga är emellertid svårt att säga. Majoritetsägaren har ett betydande övertag genom att denne endast måste göra det antagligt att de efterfrågade handlingarna innehåller företagshemligheter. Den tyngre bördan placeras i detta fall på minoriteten som ska uppfylla rekvisitetet ”synnerlig anledning”. Det torde emellertid vara svårt mot bakgrund av att minoriteten redan har begränsad insyn i

¹⁹⁵ Jfr. här; NJA 1998 s. 590 I och II; NJA 2020 s. 664; NJA 1959 s. 230 samt också; Westberg, *Civilrättsskipning I*, s. 306.

¹⁹⁶ För vidare läsning om edition av företagshemligheter, se avsnitt 4.4.4 ovan.

¹⁹⁷ För vidare läsning, se ovan avsnitt 4.4.4 och not. 141 däri samt även; NJA 2012 s. 289; se även resonemangen i dess helhet i Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljevister DEL I*.

majoritetens affärsförhållanden och innehav av handlingar och därav har svårt att visa att det finns synnerlig anledning till att sådana handlingar lämnas ut. Ett editionsyrkande som nekas av skiljenämnden på felaktiga grunder kan leda till klander av skiljedom.¹⁹⁸ Det är möjligt att ett editionsyrkande som beviljas på felaktiga grunder också kan utgöra grund för klander.

5.4 Avslutande kommentar

Förhoppningen med problemsituationerna ovan var att du som läsare skulle få en uppfattning om hur det eventuellt skulle kunna gå till i praktiken då minoriteten framställer editionsyrkanden. De ovan nämnda och berörda situationerna har emellertid ingen verklighetsförankring på det vis att det kan fastställas att situationerna verkligen har förekommit. Syftet med dem var snarare att belysa de eventuella problemen och brister som den editionssökanden kan möta i samband med edition i inlösenförfaranden.

Baserat på problemsituationerna ovan och mot bakgrund av det som hittills framkommit i uppsatsen är min uppfattning att minoriteten står inför stora svårigheter och problem i samband med att den vill få tillgång till handlingar som innehas av majoriteten i ett inlösenförfarande. Med de begränsade möjligheterna att begära edition samt majoritetsägarens informationsövertag finns det anledning att ifrågasätta om minoriteten med hjälp av de editionsregler som står dem till buds faktiskt kan tillvarata sin rätt på ett adekvat och effektivt sätt och erhålla ett skäligt pris för sina aktier. Min uppfattning är att minoriteten inte kan det.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Se här avsnitt 4.3.2 och not. 116 däri samt även Heumans resonemang i; Heuman, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister Del II*, s. 244 och 255.

¹⁹⁹ Se ovan avsnitt 1.2 och frågeställning 2 däri.

6 Avslutning

I det följande kapitlet kommer jag att återge mina slutliga tankar mot bakgrund av uppsatsens syfte och frågeställningar. Jag kommer även att presentera ett förslag på vilka förändringar som eventuellt skulle kunna förbättra minoritetsägarnas position i inlösenförfaranden. Slutligen summeras uppsatsen av ett par sammanfattande slutsatser.

6.1 Reflektion

Inlösenförfaranden är vanligt förekommande och avser inte sällan omfattande ekonomiska värden.²⁰⁰ För att minoritetsägare ska kunna tillgodogöra sig de värden som de genom sitt delägarskap har rätt till krävs det en anpassad lagstiftning. Den svenska lagstiftningen har anpassats över tid och har tidigare varit föremål för prövning i Europadomstolen på grund av den tidigare begränsade rätten till överprövning.²⁰¹

Oavsett vem det är som blir utlöst från sitt delägarskap i ett bolag har denne rätt att erhålla ersättning motsvarande som minst vad som är att anse som ett skäligt pris. Det skäliga priset fastställs alltså mot bakgrund av yttranden av experter/sakkunniga och för att få tillgång till detta samt de handlingar som legat till grund för yttrandet måste minoriteten använda sig av editionsreglerna.²⁰²

Editionsreglerna möjliggör för den informationsfattige parten att tillgodogöra sig information av bevisbetydelse för sin talan i målet. Editionsreglerna ställer emellertid upp ett antal krav för att edition ska vara tillåtet.²⁰³ Kraven som ställs är emellertid i min mening inte problematiska i sig utan uppfyller sitt tilltänkta syfte att bereda parterna tillgång till material med bevisbetydelse i

²⁰⁰ Se ovan avsnitt 3.1 och not. 44.

²⁰¹ Se Bramelid och Malmström v. Sverige.

²⁰² Se ovan avsnitt 3.3 not. 95 samt avsnitt 4.5.3.

²⁰³ Se ovan avsnitt 4.4.1.

målet. Det gäller emellertid endast när editionsyrkandet framställs i ett sedvanligt tvistemål inför domstol. I ett inlösenförfarande däremot riskerar editionsreglerna att tynga minoriteten i en redan utsatt situation eftersom majoritetsägaren har ett informationsövertag i förhållande till minoriteten. Editionsreglerna syftar till att släta ut de annars höga topparna och dalarna som kan finnas avseende informationsasymmetri. I ett inlösenförfarande blir detta emellertid svårt mot bakgrund av att minoriteten har begränsad insyn i bolagets affärsförhållanden.²⁰⁴ Svårigheten ligger främst i den begränsade insynen som nästintill omöjliggör för minoriteten att känna till vad som finns dokumenterat, vilket i sin tur innebär att minoriteten inte kan identifiera eller ange innehållet i handlingar och därmed kan de inte heller övertyga rätten om handlingarnas bevisbetydelse. Minoritetsägarna hamnar här i det som kommit att kallas för ett moment 22.²⁰⁵

Är en fairness opinion verkligen fair? Utlåtandet som inhämtas från en finansiell rådgivare ska utgöra ett yttrande över vad som är ett skäligt eller rättvist pris för aktierna. Genom sitt informationsövertag har majoritetsägaren möjlighet att påverka det värde som åsätts aktierna på ett sätt som riskerar att priset inte blir rättvist utan snarare orättvist. Genom att undvika att fatta viktiga affärsbeslut eller avsiktligt skjuta upp investeringar kan majoritetsägaren påverka utfallet av utlåtandet, utan att minoriteten eller den finansiella rådgivaren får vetskap om detta. Även om minoriteten skulle lyckas med sin editionsbegäran avseende tillgång till den finansiella rådgivarens fullständiga utlåtande eller material hänförligt till framtagandet av detta är det inte säkert att det ger minoriteten en rättvisande bild, särskilt med hänsyn till majoritetsägarens möjlighet att påverka bolaget och aktiernas värde genom att exempelvis skjuta upp investeringar och liknande. På så vis riskerar minoriteten att gå miste om betydande ekonomiska värden.²⁰⁶

²⁰⁴ Se Rodhe och Skog, s. 256.

²⁰⁵ Se ovan avsnitt 4.3.2 och not. 114 däri samt; Heuman, *Editionssökandens moment 22 och yrkeshemligheter*, s. 449 f.

²⁰⁶ Se ovan avsnitt 5.2.2 och not. 187 däri samt; Subramanian, s. 617 f.

Frågan är om den finansiella rådgivarens utlåtande över huvud taget är att anse som ett bevis?²⁰⁷ Mot bakgrund av att utlåtandet utgör ett expertutlåtande beror svaret på frågan på till vem den ställs. Majoritetsägaren skulle antagligen argumentera för att utlåtandet inte är unikt utan att det låter sig göras igen baserat på företagsinformation som är allmänt tillgänglig, det vill säga information som inte är företagskänslig eller annars undanhållen för minoriteten med syftet att majoritetsägaren ska kunna tillgodogöra sig framtida vinster utan att utge ersättning för dessa. Minoriteten kommer med all sannolikhet istället att argumentera för att utlåtandet inte låter sig göras igen då det är unikt eftersom minoriteten saknar tillgång till den information som legat till grund för utlåtandet.

Majoritetsägaren sitter i detta läge på ett trumfkort som innebär att de investeringar eller affärsförändringar som är av betydelse för en högre värdering av bolaget inte har offentliggjorts eller har skjutits på framtiden. På så vis kan majoritetsägaren tillhandahålla minoriteten den information som majoritetsägaren anser lämplig, utan att äventyra sina egna intressen i tvisten.²⁰⁸ Mot bakgrund av det blir expertutlåtandet reproducerbart och därmed inte unikt i den meningen att det utgör ett bevis som minoriteten kan begära edition på.²⁰⁹

Mest sannolikt kommer bedömningen landa i den som majoritetsägaren argumenterar för, särskilt som minoritetsägaren oftast är ovetande om vilken information som majoritetsägaren undanhåller. De är då enklare för majoriteten att argumentera för att utlåtandet inte är unikt utan reproducerbart och därmed inte är ett bevis. Minoritetens editionsbegäran har mot bakgrund av detta och förutsatt att situationen är sådan som ovan beskrivits, inte särskilt stor chans att vinna framgång med sin editionsbegäran.

En betydande risk för minoriteten avseende editionen i inlösenförfaranden är att majoritetsägaren kan yrka att de efterfrågade handlingarna innehåller företagshemligheter och därmed inte kan lämnas ut. Bevisbördan ligger i

²⁰⁷ Se ovan avsnitt 4.5.2.

²⁰⁸ Till stöd för resonemanget, se Subramanian, s. 617 f.

²⁰⁹ Se ovan avsnitt 4.5.2.

detta fall minoriteten till last som måste visa att det föreligger synnerlig anledning till att sådana handlingar ska lämnas ut. Att uppfylla det beviskravet torde vara svårt för minoriteten som så många gånger tidigare konstaterats har ett informationsunderskott.²¹⁰

Inlösenförfarandets förenlighet med EKMR har som tidigare nämnts prövats nämnts av Europadomstolen. Sverige fick då svidande kritik. Inlösenförfarandets överprövningsmöjligheter var vid tillfället för prövning inte förenligt med EKMR.²¹¹ Det hindret tycks emellertid undanröjt, men tanken kvarstår att inlösenförfarandet främst är konstruerat för att tillgodose näringslivets intressen av att kunna utföra viktiga omstruktureringar.²¹² Minoriteten kastas, oavsett om de vill det eller inte, in i ett skiljeförfarande. Det hör inte till den vedertagna ordningen, skiljeförfarande är något som parterna annars ska välja frivilligt och viljan att pröva en tvist genom skiljeförfarande ska då vara uttrycklig. Om minoriteten överklagar skiljedomen till tingsrätten står de för sina kostnader själva i enlighet med principerna för kostnader i rättegång.²¹³ Det innebär således att minoriteten tvingas in i ett förfarande som de sedan inte kan överklaga om de inte har de ekonomiska resurserna för att klara en sådan eventuellt långdragen prövning i tingsrätten.

Hur kostnadsansvaret ska fördelas är en svår fråga. Å ena sidan ska minoritetens möjlighet att tillvarata sin rätt inte begränsas av i vad mån den har disponibla ekonomiska resurser. Å andra sidan bör inte en talan kunna föras av vilken anledning som helst. Lagstiftaren har gjort en avvägning och funnit att det finns ett starkt samhällsekonomiskt intresse i att ett inlösenförfarande möjliggörs på ett effektivt sätt i den meningen att majoritetsägaren ska kunna lösa ut minoriteten utan att hindras av komplicerade regler. Minoritetens ekonomiska intresse väger helt enkelt inte

²¹⁰ Se ovan avsnitt 4.4.4.

²¹¹ Se Bramelid och Malmström v. Sverige.

²¹² Se Sjöberg, s. 247 ff. och se; ovan avsnitt 3.2.1 och 3.2.4 samt not. 84 däri.

²¹³ Se ovan avsnitt 3.2.4.

lika tungt som det mer övergripande samhällsekonomiska intresset som lagstiftaren avser att skydda.²¹⁴

En intressekonflikt uppstår i samma stund som inlösenförfarandet initieras. Minoriteten går å ena sidan in i förfarandet med inställningen att ”vi vill ha så bra betalt så som möjligt”, majoritetsägaren går å andra sidan in med inställningen att ”jag vill betala så lite som möjligt”. Det är denna intressekonflikt som ger upphov till de problem som ovan berörs. Utan det ekonomiska incitamentet som finns i förfaranden som detta skulle problemen aldrig uppstå, anledningen till att dessa problem uppstår är att alla vill ha sin del av kakan och lite därtill. I slutändan är det en ekonomisk fråga som i dagsläget saknar ett bra svar.

Frågan är om en förändrad reglering kan innebära viss skillnad och skapa förutsättningar som är till gagn för samtliga parter i förfarandet? Nedan ska några övergripande förslag på förändringar diskuteras. Mina förslag ska emellertid inte ses som förslag de lege ferenda, utan endast som förslag som åsyftar en mer lättillgänglig diskussion.

I ett MBO-förfarande offentliggörs en fullständig version av det utlåtande som ligger till grund för utköpet.²¹⁵ En sådan lösning i inlösenförfarandet skulle möjligtvis innebära vissa förbättringar för minoriteten. Majoritetsägaren har oavsett en sådan förändring fortsatt möjlighet att skjuta upp investeringar eller viktiga affärsbeslut som kan påverka bedömningen av aktiernas värde. En sådan förändring kan trots risken att så sker innebära en så pass viktig förändring att den skulle kunna motiveras. Det är trots allt så att det är bolagets värde vid tidpunkten för inlösenförfarandet som är det som ska ligga till grund för bedömningen av ett skäligt pris för aktierna. Minoriteten hade med hjälp av en sådan förändring kunnat tillvarata sin rätt på ett mer effektivt sätt och därmed kunna erhålla ett skäligt pris för aktierna i och med att en editionsbegäran för sådana handlingar kan undvikas, vilket också kan reducera tidsåtgången för förfarandet i bästa fall. Av den

²¹⁴ Se ovan avsnitt 3.2.4 och not. 84 däri.

²¹⁵ Se ovan avsnitt 3.3.

anledningen och mot bakgrund av att MBO-regleringen är beprövad finns det anledning att diskutera frågan huruvida en liknande reglering skulle stärka minoritetsskyddet i inlösenförfaranden.

I USA är synen på edition och hur det ska gå till en helt annan än den i Sverige. Det är vedertaget att det i de flesta avseenden är ”korten på bordet” snarare än ”korten mot bröstet”.²¹⁶ Frågan är om en sådan reglering skulle fungera för inlösenförfaranden, det vill säga att parterna tvingas presentera allt som den andre efterfrågar. På så vis kan informationsasymmetrin jämnas ut och minoriteten lider därigenom inte heller lika stor skada av att inte ha insyn i bolagets mest väsentliga affärsförhållanden. Minoriteten kommer oavsett krav på att efterfrågade handlingar ska presenteras vara tvungna att identifiera och specificera dessa, vilket skulle innebära ett liknande utfall som då de svenska editionsreglerna tillämpas.

6.2 Sammanfattande slutsatser

Som en sammanfattning kan det sägas att inlösenförfaranden är vanligt förekommande men är inte av den anledningen helt oproblematiska. Utifrån de problemsituationer som målats upp i *kapitel 5* kan jag konstatera att minoriteten genom edition inte kan tillvarata sin rätt att erhålla ett skäligt pris för aktierna på ett effektivt och adekvat sätt. I tillägg till det stöter minoriteten även på ett antal problem i förfarandet som väsentligt påverkar deras möjligheter att tillvarata sin rätt på ett rimligt sätt, exempelvis majoritetsägarens möjlighet att påverka värdet på aktierna, kostnadsansvaret i högre rätt, huruvida en fairness opinion är ett bevis eller inte och majoritetens möjlighet att hävda att handlingar innehåller företagshemligheter. Min uppfattning är att minoriteten möter flertalet problem, bland annat de ovan uppräknade, som väsentligen påverkar deras

²¹⁶ Se ovan avsnitt 4.4.5.

möjligheter att erhålla ett skäligt pris för sina aktier och därmed tillvarata sin rätt i inlösenförfarandet.²¹⁷

Listan på de problem som minoriteten kan tänkas möta kan göras lång men för att sammanfatta det hela ska det sägas att inlösenförfarandet är ett samhällsekonomiskt viktigt instrument som delvis motiveras av att minoriteten inte ska tvingas stanna i ett bolag där de på grund av sitt ägande under 10 % inte kan utöva sina grundläggande aktiebolagsrättsliga skyddsåtgärder gentemot majoritetsägarens eventuella missbruk. Regleringen av edition är inte ändamålsenlig sett till vad den praktiskt innebär för minoriteten i inlösenförfaranden. Editionsreglerna är inte anpassade för hur det ser ut i inlösenförfaranden och det är därför motiverat att editionsreglerna anpassas och ges en annan innebörd i syfte att minoriteten i högre utsträckning ska jämföras med majoriteten avseende informationstillgång. Det krävs en ny särreglering för ett förstärkt minoritetsskydd i inlösenförfaranden, men framförallt behöver berörda problem lyftas för diskussion.

²¹⁷ Se ovan avsnitt 1.2 och frågeställning 3 däri.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Regeringens propositioner

- Prop. 1975:103, Regeringens proposition med förslag till ny aktiebolagslag, m.m.
- Prop. 1983/84:184, om ändring i aktiebolagslagen (1975:1385) m.m.
- Prop. 1998/99:11, Ny skyddsåtgärd vid immaterialrättsintrång.
- Prop. 1998/99:35, Ny lag om skiljeförfarande.
- Prop. 2004/05:85, Ny aktiebolagslag (Del 1).
- Prop. 2004/05:85, Ny aktiebolagslag (Del 2).
- Prop. 2017/18:257, En modernisering av lagen om skiljeförfarande.
- Prop. 2019/20:194, Ett ändamålsenligt minoritetsskydd i aktiebolag och ekonomiska föreningar.

Statens offentliga utredningar

- SOU 1938:44, Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.
- SOU 1971:51, Förslag till aktiebolagslag.
- SOU 1972:22, Domstolsväsendet IV Skiljedomstol.
- SOU 1994:81, Ny lag om skiljeförfarande.
- SOU 1995:65, Näringslivets tvistlösning.
- SOU 1997:22, Aktiebolagets kapital.
- SOU 2015:37, Översyn av lagen om skiljeförfarande.
- SOU 2017:45, Ny lag om företagshemligheter.

Departementsserien

Ds. 2021:23, Ett oberoende tvistlösningsförfarande för kollektiva hyrestvister.

Övrigt offentligt tryck

NJA II 1990 s. 562–611, Skydd för företagshemligheter.

Privaträttsliga instrument

Takeover-regler för Nasdaq Stockholm och Nordic Growth Market NGM, 2021-01-01.

Litteratur och artiklar

Litteratur

Andersson, Sten - Johansson, Svante och Skog, Rolf, *Aktiebolagslagen: en kommentar* [Elektronisk resurs], JUNO-version 16, JUNO Norstedts Juridik.

Bogdan, Michael och Hellner, Michael, *Svensk internationell privat- och processrätt*, Nionde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2020.

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 5., [uppdaterade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

Dotevall, Rolf, *Aktiebolagsrätt: fördjupning och komparativ belysning*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

Ekelöf, Per Olof - Edelstam, Henrik och Heuman, Lars, *Rättegång Häfte 4*, 7., omarb. och rev. uppl., Norstedt, Stockholm, 2009.

Fahlbeck, Reinhold - Bengtsson, Henrik - Selberg Niklas och Svensäter Lennart, *Lagen om företagshemligheter: en kommentar och rättsöversikter*

[Elektronisk resurs], JUNO-version 4A (2021-04-01), JUNO Norstedts Juridik.

Fitger, Peter - Sörbom, Monika - Eriksson, Tobias - Hall, Per - Palmkvist, Ragnar och Renfors, Cecilia, *Rättegångsbalken* [Elektronisk resurs], JUNO-version 90 (2021-04-01), JUNO Norstedts Juridik.

Gregow, Torkel - Millqvist, Göran - Persson, Annina H. och Walin, Gösta, *Utsökningsbalken: en kommentar* [Elektronisk resurs], JUNO-version 5, JUNO Wolters Kluwer.

Heuman, Lars, *Skiljemannarätt*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 1999.

Kleineman, Jan, "Rättsdogmatiskt metod", i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Kvart, Johan och Olsson, Bengt, *Twistlösning genom skiljeförfarande: en handledning till lagen om skiljeförfarande*, 3., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

Lenberg, Eva - Tansjö, Anna och Geijer, Ulrika, *Offentlighets- och sekretesslagen En kommentar* [Elektronisk resurs], JUNO-version 24 (2021-11-23), JUNO Norstedts Juridik.

Lindell, Bengt, *Civilprocessen: rättegång samt skiljeförfarande och medling*, Femte upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 2021.

Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande: en kommentar* [Elektronisk resurs], JUNO-version 3 (2020-05-01), JUNO Norstedts Juridik.

Madsen, Finn, *Skiljeförfarande i Sverige: en kommentar till lagen (1999:116) om skiljeförfarande och till reglerna för Stockholms handelskammarens skiljedomsinstitut*, 2. uppl., Jure, Stockholm, 2009.

Maunsbach, Lotta, *Avtal om rätten till domstolsprövning: processuella överenskommelsers giltighet i svensk rätt*, Norstedts Juridik, Diss. Lund: Lunds universitet, 2015, Stockholm, 2015.

Nordh, Roberth, *Bevisrätt A: allmänna bevisfrågor: om ansvaret för bevisning, vittne, syn, sakkunnig m.m.*, Andra upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 2019.

Nordh, Roberth, *Bevisrätt C: bevisvärdering*, Andra upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 2019.

Rodhe, Knut och Skog, Rolf, *Rodhes aktiebolagsrätt*, Tjugosjätte upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2020.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, Fjärde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2018.

Sandström, Torsten, *Svensk aktiebolagsrätt*, Sjunde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2020.

Sjöberg, Gustaf, *Tvångsinlösen*, Jure, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2007, Stockholm, 2007.

Stattin, Daniel, *Takeover: om offentliga uppköpserbjudanden på aktiemarknaden enligt svensk rätt*, Tredje upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2020.

Svernlöv, Carl, *Aktiebolagslagen: en översikt*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2014.

Westberg, Peter och Maunsbach, Lotta, *Civilrättskipning II Privat tvistlösning*, Tredje upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2021.

Westberg, Peter, *Anskaffning av bevisning i dispositiva tvistemål*, 1. uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2010.

Westberg, Peter, *Civilrättskipning I Tvistemål*, Tredje upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2021.

Öhrström, Marie, *Stockholms handelskammarers skiljedomsinstitut: en handbok och regelkommentar för skiljeförfaranden*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2009.

Artiklar

Helgesson, Christina, *Skyddet för affärshemligheter och de olika begreppen*, Svensk Juristtidning 1997, s. 28–41.

Heuman, Lars, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister DEL I*, Juridisk Tidskrift 1989/1990, s. 3–46.

Heuman, Lars, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister DEL II*, Juridisk Tidskrift 1989/1990, s. 233–270.

Heuman, Lars, *Editionssökandens moment 22 och yrkeshemligheter*, Juridisk Tidskrift 1995/1996, s. 449–456.

Heuman, Lars, recension av: *Ulf Lundqvist, Bevisförbud. En undersökning av möjligheterna att avvisa oegentligt åtkommen bevisning i brottmålsrättegång. Ak. avh. Iustus Förlag. Uppsala 1998. 372 s*, Juridisk Tidskrift 1998/1999, s. 228–233.

Kaplow, Louis, *Multistage Adjudication*, Harvard law review 2013, Vol. 126, nr. 5, s. 1180–1298.

Lindholm, Rolf H, *Mänskliga rättigheter i Sverige - Rätten till domstolsprövning*, Svensk Juristtidning 1986, s. 12–22.

Ramberg, Jan, *Sverige som skiljedomsland - några synpunkter med anledning av en nyutkommen bok*, Juridisk Tidskrift 1990/1991, s. 605–614.

Samuelsson, Per, *Om rättsekonominns uppkomst och inverkan på den aktiebolagsrättsliga forskningen*, Svensk Juristtidning 1997, s. 528–552.

Sandgren, Claes, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, Tidsskrift for Rettsvitenskap Vol. 118, nr 4–5, s. 648–656.

Subramanian, Guhan, *Deal process design in management buyouts*, Harvard law review 2016, Vol. 130, nr. 2, s. 590–658.

Surbin, Stephen N., *Fishing Expeditions Allowed: The Historical Background of the Fishing Expeditions Allowed: The Historical Background of the 1938 Federal Discovery Rules*, Boston College Law Review 1998, Vol. 29, nr. 3, art. 6, s. 691–745.

Thyselius, Henrik, *Företagshemligheter i allmän domstol*, Ny Juridik 2:05, s. 25–48.

Welamson, Lars, *Svensk rättspraxis*, Svensk Juristtidning 1982, s. 81–192.

Westberg, Peter, *Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet*, i Heuman, Lars och Bolding, Per Olof (red.), *Festskrift till Per Olof Bolding*, Juristförl., Stockholm, 1992, s. 421–446.

Westberg, Peter, *Edition och informationsjakt på expertutlåtanden*, Juridisk Tidskrift 2011/2012, s. 355–368.

Westberg, Peter, *Nordiskt fiskafänge*, Svensk Juristtidning 2013, s. 443–448.

Elektroniska källor

Fairness opinion, [https://www.ey.com/en_gl/strategy-transactions/fairness-opinions], granskad 2022-01-04.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

Nytt Juridiskt Arkiv

NJA 1936 s. 521.

NJA 1953 s. 19.

NJA 1955 s. 224.

NJA 1957 s. 1.

NJA 1959 s. 230.

NJA 1963 s. 72.

NJA 1965 s. 384.

NJA 1976 s. 125.

NJA 1977 s. 254.

NJA 1986 s. 398.

NJA 1986 s. 489.

NJA 1988 s. 652.

NJA 1992 s. 307.

NJA 1992 s. 854.

NJA 1992 s. 872.

NJA 1994 s. 523.

NJA 1995 s. 347.

NJA 1996 s. 293.

NJA 1998 s. 590 I.

NJA 1998 s. 590 II.

NJA 1998 s. 829.

NJA 2000 s. 41.

NJA 2000 s. 202.

NJA 2007 s. 547.

NJA 2011 s. 241.

NJA 2011 s. 429.

NJA 2012 s. 289.

NJA 2013 s. 1032.

NJA 2014 s. 651.

NJA 2018 s. 994.

NJA 2020 s. 264.

NJA 2020 s. 373.

Notisavgöranden

NJA 1963 Not A 23.

NJA 2000 Not C 8.

Rättsfall från hovrätterna

RH 1988:109.

RH 2015:38.

Svea hovrätt, Ö 4004–09, beslut meddelat den 2010-03-23.

Svea hovrätt, Ö 8181–10, beslut meddelat den 2011-03-09.

Europadomstolen

Bramelid och Malmström v. Sverige, Applications No. 8588/79 and 8589/79,
beslut meddelat den 12 oktober 1982.